

Аналітична записка

з питань порівняльного законодавства щодо оборонних закупівель у державах-членах НАТО*

Анотація. В Аналітичній записці розглянуто законодавство у сфері оборонних закупівель та парламентського контролю держав-членів НАТО, зокрема на предмет наявності особливих правових норм, які би регулювали такі питання під час дії воєнного стану. Проведене дослідження зумовлено доцільністю вироблення шляхів ефективних та прозорих процедур оборонних закупівель, їх узгодження із загальноприйнятими практиками держав-членів НАТО. Проаналізовано законодавство таких країн: Бельгія, Великобританія, Данія, Естонія, Італія, Канада, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, США, Туреччина, Франція, Чехія, Швеція.

Вступ.

Важливе значення для сил оборони має налагоджений процес закупівель товарів і послуг, пов'язаних із обороною. Разом із тим, придбання спеціального обладнання, спорядження і техніки для потреб оборони має свої особливості, що суттєво відрізняються від публічних закупівель, які здійснюються в інших сферах.

З одного боку, кожна держава має свої правила у сфері оборонних закупівель та власні практики. А з іншого – закупівельні процедури у європейських країнах, державах-членах НАТО мають і спільні риси, адже однією зі складових євроатлантичної інтеграції є організаційна інтеграція, яка передбачає використання схожих інструментів, термінології, підходів і концепцій.

Стандарти оборонних закупівель утверджувалися поступово. Регулювання сфери державних закупівель, зокрема у сфері оборони, було доволі стриманим. Це обумовлювалося тим, що у статті 296 Договору про заснування Європейської Спільноти¹ йдеться про таке:

- жодна з держав-членів не зобов'язана надавати відомості, розголошення яких, на її думку, суперечило б суттєвим інтересам її безпеки;
- кожна держава-член може вживати заходів, що визнані нею необхідними, для захисту суттєвих інтересів своєї безпеки, які пов'язані з виробництвом зброї, боєприпасів і військових матеріалів або з торгівлею ними;
- ці заходи не повинні спотворювати умови конкуренції на внутрішньому ринку щодо продукції, не призначеної для специфічно військових цілей.

У 1958 році Рада прийняла перелік такої продукції, який з часом об'єктивно застарів і потребував перегляду. Питання державних закупівель на теренах ЄС періодично перебували на порядку денному і відображались у різного роду документах, зокрема Директивах, «Зелених книгах», які ділять за

¹ Договір про заснування Європейської Спільноти. Консолідована версія станом на 1 січня 2005 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_017#Text

періодами, видами закупівель тощо². Звернемо увагу лише на ті, що стосуються сектору оборони.

У 2004 році Єврокомісія Проді представила «Зелену книгу»³ щодо закупівель у галузі оборони для започаткування обговорення необхідності прийняття на європейському рівні ініціатив, спрямованих на регулювання ринку оборонних закупівель. Було оголошено про створення Європейської консультативної ради з питань досліджень у сфері безпеки (European Security Research Advisory Board) і про початок Програми досліджень у сфері європейської безпеки (European Security Research Programme). Комісія стверджувала, що правила Співтовариства також є принципово застосовуваними до сектора оборони, але держави-члени можуть ухилитися від їх виконання в ситуаціях, окреслених у Договорі. Таке ухилення не є автоматичним звільненням від виконання правил, але має бути виправданим, причому докази такого виправдання повинні надаватися самими державами-членами⁴.

У 2009 році в ЄС було прийняте перше законодавство щодо здійснення закупівель в сфері оборони. Директива про здійснення закупівель в сфері оборони (Директива 2009/81/ЄС⁵) містить процедуру їх здійснення, уникаючи ставлення під ризик певних питань безпеки. Директива регулює процедури здійснення публічних закупівель для цілей оборони та правила закупівель інших чутливих товарів, робіт та послуг для гарантування безпеки на засадах прозорості та конкурентноздатності. Директива створює спільний (внутрішній) ринок ЄС в секторі оборони та безпеки. У багатьох європейських країнах прийняття цієї Директиви вплинуло на збільшення прозорості, що знизило рівень закритих закупівель від 51% до 0%.

18 жовтня 2023 року прийнято Регламент (ЄС) 2023/2418 щодо створення інструменту зміцнення європейської оборонної промисловості через спільні закупівлі (EDIRPA⁶), що має на меті стимулювати оборонну промисловість та допомогти державам-членам ЄС модернізувати озброєння. Новий регламент запроваджує короткотерміновий інструмент для стимулювання європейської оборонної промисловості за допомогою спільних закупівель (EDIRPA) до 31 грудня 2025 року. Інструмент має допомогти країнам ЄС поповнити їхні найважливіші та найкритичніші оборонні потреби, особливо загострені передачею добровільно та на основі співпраці оборонної продукції в Україну. Це також має сприяти підвищенню конкурентоспроможності та ефективності Європейської оборонної технологічної та промислової бази (EDTIB), включаючи

² ЗБІРНИК ДИРЕКТИВ ЄС З ПИТАНЬ ДЕРЖАВНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ. Crown Agents Ltd. URL: <https://dn.gov.ua/storage/app/sites/1/zakupivli/dodatok-31dyrektyvy-yes-po-zakupivlyah-1.pdf>

³ Green Book - Defense procurement. Document 52004DC0608. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SV/TXT/?uri=CELEX%3A52004DC0608>

⁴ Парламент і оборонні закупівлі. Політика, вимоги, виконання, кооперація та поставки. Женева, лютий 2013. URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Parliamentary-Dimension-of-Defence-Procurement_UKR.pdf

⁵ DIRECTIVE 2009/81/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL. 13 July 2009. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32009L0081>

⁶ Regulation (EU) 2023/2418 of the European Parliament and of the Council of 18 October 2023 on establishing an instrument for the reinforcement of the European defence industry through common procurement (EDIRPA). PE/40/2023/REV/1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R2418>

МСП і компанії середньої капіталізації, шляхом нарощування виробництва та відкриття ланцюжків постачання для транскордонної співпраці. Відповідно до статті 2 Регламенту «спільна закупівля» означає закупівлю, яку спільно проводять принаймні три держави-члени; «контроль» стосовно підрядника або субпідрядника – означає здатність здійснювати вирішальний вплив на підрядника або субпідрядника безпосередньо чи опосередковано через одну чи більше проміжних юридичних осіб; «продукція оборонного призначення» означає продукцію, яка підпадає під дію Директиви 2009/81/ЄС, включно з бойовим медичним обладнанням. Комісія контролює виконання цього Інструменту та звітує Європейському Парламенту і Раді про досягнутий прогрес. З цією метою Комісія запроваджує необхідні заходи моніторингу. До 31 грудня 2026 року Комісія складає звіт з оцінкою впливу та ефективності заходів, вжитих відповідно до Інструменту («звіт про оцінку»), і подає його до Європейського Парламенту та Ради.

Європарламент 13 липня 2023 року схвалив збільшення виробництва боєприпасів та ракет у ЄС. Акт (ASAP)⁷ спрямований на прискорення постачання боєприпасів і ракет в Україну та з метою надання допомоги державам-членам НАТО і ЄС для поповнення їхніх арсеналів. Акт ЄС на підтримку виробництва боєприпасів передбачає нарощування виробничих потужностей з метою вирішення проблеми нестачі боєприпасів та оборонної продукції, зокрема боєприпасів наземного та артилерійського призначення, ракет та їхніх компонентів.

Таким чином, європейська спільнота активно реагує на виклики сьогодення, зумовлені збройною агресією росії.

Військова доктрина НАТО постійно оновлюється, відповідно до появи нових викликів та загроз сучасності. У цьому контексті загальний оборонний бюджет НАТО щорічно збільшується на перманентній основі, що стосується також й видатків на придбання боєприпасів. Доступність та наявність сучасного озброєння, військової техніки та боєприпасів є одним із ключових завдань Альянсу. Відповідно до вимог НАТО кожна держава-союзник цієї структури зобов'язана витратити на потреби оборони не менше 2 відсотків свого ВВП.

НАТО ставить перед кожним своїм членом завдання забезпечити оборонні закупівлі з метою формування власних сил та засобів, які Альянс може використати в разі ймовірного військового конфлікту. Загалом ринок боєприпасів НАТО сегментований за розміром калібру (малий, середній, великий), за збройною платформою (повітряний, наземний, військово-морський) та географічним розташуванням. Нарощування виробництва боєприпасів вимагає, у свою чергу, збільшення оборонного бюджету тієї чи іншої країни та його фінансування.

Інституційне забезпечення процесів поповнення запасів боєприпасів НАТО напряму залежить від умов виконання відповідних контрактів, спроможностей та виробничих потужностей компаній виробників боєприпасів

⁷ The Act in Support of Ammunition Production (ASAP). URL: <https://defence-industry-space.ec.europa.eu/eu-defence-industry>

та військової техніки і озброєння. Стратегічним завданням НАТО є реформатування інфраструктури виробництва боєприпасів з метою значного збільшення виробничих потужностей та нарощування обсягів у мінімальні строки. Формування стратегічних запасів військової техніки, боєприпасів та ракет у країнах НАТО здійснюється на підставі спеціальних законодавчих актів про військове планування тієї чи іншої країни-союзника, у яких чітко встановлюються обсяги бюджетного фінансування, яке спрямовується на закупівлю озброєння, військової техніки, боєприпасів та ракет, строки та умови поставок.

Український законодавчий акт щодо оборонних закупівель⁸ відповідає європейським та американській практикам. Прийняття цього закону свого часу забезпечило гармонізацію правил оборонних закупівель зі стандартами країн-партнерів НАТО та ЄС, зокрема у частині, що стосується оборонної Директиви 2009/81/ЄС. Зокрема, були запроваджені суто прямі контракти, двоетапні рамкові угоди для речового забезпечення, які згодом скасовані, адже з 2022 року відбувається реформування закупівель та визначення їх особливостей на період воєнного стану (законодавчі зміни 2022–2024 рр.), а саме: особливості здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану визначаються Кабінетом Міністрів України із забезпеченням захищеності державних замовників від воєнних загроз (частина перша статті 30 Закону). Так, Урядом введено новий вид оборонних закупівель – рамкові угоди, за якими закупівлі здійснює Державний оператор тилу та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації. Такі угоди є майже ідентичними до рамкових угод, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі»⁹. Ключовою відмінністю є те, що кваліфікаційні документи обраних постачальників не будуть загальнодоступними – доступ до них матиме лише замовник, Антимонопольний комітет України і Державна аудиторська служба України.

Контроль за сферою безпеки і оборони є важливою правовою формою діяльності парламенту у сучасних демократичних державах. Через підпорядкування силових структур цивільній політичній владі, яка визначає та обмежує сферу їх компетенції, парламентський контроль унеможливорює використання армії в антиконституційних цілях, функціонування її як самостійного суб'єкта, що, своєю чергою, сприяє демократизації та стабілізації суспільства. Рішення, що стосуються безпеки і оборони, набувають більш вираженого політичного характеру і, як наслідок, привертають до себе більше уваги з боку парламентів. Отже, оборонні закупівлі, як правило, підпадають під посиленій парламентський контроль, що реалізується, зазвичай, через звітування відповідальних відомств (наприклад, Міністра оборони) перед спеціальним комітетом, комісією парламенту чи самим парламентом, а також через аудит і публічне висвітлення оборонних закупівель.

⁸ Про оборонні закупівлі : Закон України від 17.07.2020 р. № 808-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20#Text>

⁹ Про публічні закупівлі : Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

Дослідження кращих європейських та американських практик у сфері правового урегулювання оборонних закупівель і контролю їх здійснення сприятиме удосконаленню вітчизняного законодавства на шляху до ЄС та НАТО.

II. Основна частина.

Королівство Бельгія. Основним актом законодавства у сфері оборонних закупівель Бельгії є Закон про державні контракти та деякі контракти на виконання робіт, поставок і послуг у сфері оборони та безпеки, який набув чинності з 1 січня 2012 року¹⁰. Його положення регламентують умови, порядок укладання та виконання державних контрактів у сфері оборонних закупівель, визначаючи специфічні особливості розрахунків за надані послуги або товари військового призначення, включаючи боєприпаси, озброєння, військову техніку, обладнання, технічне устаткування тощо.

Механізми здійснення державних закупівель, включно з правилами проведення тендерів, процедурними питаннями, вимогами прозорості, рівності та справедливості на засадах конкуренції під час закупівель визначено Законом Бельгії про державні закупівлі 2016 року. Зокрема передбачено, що поки замовник не прийме рішення про відбір кандидатів, «учасники тендеру та треті особи не мають доступу до документів, що стосуються тендерної процедури» (пункт 1 статті 13)¹¹.

З метою дотримання принципу прозорості та відкритості у питаннях виконання державного оборонного замовлення функціонує спеціально створена платформа для здійснення електронних закупівель «Publicprocurement.be». Цей сайт є ключовим доменом Департаменту державних закупівель Бельгії, через який реалізується державна оборонна політика у сфері формування та виконання відповідних державних контрактів.

Обсяг державних оборонних закупівель в масштабах ЄС формує Міністерство оборони, використовуючи загальноєвропейський веб-портал «Tenders Electronic Daily» (TED)¹², на якому офіційно публікується близько 520 тис. повідомлень про державні закупівлі на рік на загальну суму понад 420 мільярдів євро, у тому числі й за військовою тематикою, включно з придбанням озброєння, зброї, військової техніки тощо. Портал європейських державних закупівель (TED) сприяє та допомагає знаходити привабливі оборонні бізнес-можливості у рамках європейського економічного простору. Під час проведення оборонних тендерів, за якими укладаються смарт-контракти, встановлюються жорсткі вимоги до постачальників. Будь-який виконавець оборонного контракту має продемонструвати свою технічну компетентність і фінансову спроможність. Залежно від завдання також вимагається підтвердження системи забезпечення якості продукції та підтвердження її сертифікації. Обов'язковою вимогою є проведення цифрування державних оборонних контрактів.

¹⁰Wet inzake overheidsopdrachten en bepaalde opdrachten voor werken, leveringen en diensten op defensie- en veiligheidsgebied. 13.08.2011. URL: <https://bosa.belgium.be/nl/regulations/wet-van-13-augustus-2011>

¹¹Wet inzake overheidsopdrachten 17.06.2016. URL: <https://www.ejustice.just.fgov.be>

¹² EU tenders. URL: <https://ted.europa.eu>

У 2017 році парламент Бельгії ухвалив Закон про військову інвестиційну програму, який є дорожньою картою формування стратегічних запасів боєприпасів та парку військової техніки на період до 2030 року¹³.

17 червня 2022 року Уряд Бельгії затвердив План «STAR» (Security/Service – Technology – Ambition – Resilience)¹⁴, метою якого є поступове зростання бюджету Міністерства оборони задля забезпечення оборонних потреб необхідними ресурсами для повноцінного функціонування, включно зі сферою оборонних закупівель, і який розрахований до 2030 року.

Контрольні функції парламенту Бельгії в сфері оборони зводяться не лише до затвердження оборонного бюджету, а й стосуються нагляду за витратами оборонних закупівель. Парламентарії мають право вимагати від органів виконавчої влади і, зокрема, від міністерства оборони всю інформацію або звіти щодо здобутків та витрат у сфері реалізації політики оборони. Інструментами парламентського контролю є усні та письмові запитання, інтерпеляції, депутатські запити, слухання та широкі публічні дебати тощо.

Ключовими суб'єктами контролю парламенту за оборонними закупівлями є Спеціальний комітет з оборонних закупівель¹⁵ та Комітет національної оборони. Обидва комітети формально контролюють діяльність Міністра оборони. Зокрема Спеціальний комітет має право направляти запити щодо висвітлення (таємної) інформації про повний спектр здійснених закупівель у рамках оборонних проектів. Його консультація необхідна для всіх проектів з орієнтовною (річною) вартістю мінімум 2,2 мільйона євро.

Попри те, що діяльність Спеціального комітету з оборонних закупівель є консультативною, його члени зобов'язані дотримуватися суворої конфіденційності та проводити лише закриті засідання. Оскільки бельгійські законодавчі комітети не мають окремого бюджету для організації заходів або замовлення досліджень, єдиним інституційним джерелом експертних знань у їхньому розпорядженні є Рахункова палата як допоміжний орган парламенту, уповноважений здійснювати зовнішній контроль за бюджетними витратами. Органом, який перевіряє державні рахунки, є Рахункова палата, яка обмежується наданням фактичних оцінок та розрахунків витрат на оборону, що робить її стороннім спостерігачем, доки не буде схвалено відповідне урядове рішення згідно зі статтею 5 Закону про Рахункову палату від 29 жовтня 1846 року¹⁶. Тобто Рахункова палата Бельгії має повноваження виключно на підставі відповідного урядового рішення здійснювати вибіркові перевірки таких контрактів на відповідність положенням законодавства про державні оборонні закупівлі.

Передача до парламенту зауважень, зроблених Рахунковою палатою під час виконання своїх контрольних функцій традиційно відбувається за допомогою щорічних доповідей під назвою «Cahiers d'observations», які

¹³Wet van houdende de militaire programmering. 23.05.2017. URL: <https://vlex.be/vid/wet-tot-wijziging-van-909950154>

¹⁴ STAR-plan goedgekeurd. URL: <https://beldefnews.mil.be/star-plan-goedgekeurd>

¹⁵Commissie ad hoc. URL: <https://www.vlaamsparlement.be/nl/parlementair-werk/plenaire-vergadering-en-commissies/commissies/commissie-ad-hoc>

¹⁶Wet van 29 oktober 1846 op de inrichting van het Rekenhof. URL: https://fedweb.belgium.be/nl/regelgeving/18461029_Wet_rekenhof

публікуються у формі парламентських документів та надсилаються для ознайомлення до відповідних федеральних, комунальних і регіональних рад.

Такий стан справ робить бельгійський парламент і, зокрема, Спеціальний комітет з оборонних закупівель вирішальним у питаннях організації заслуховування уповноважених посадових осіб міністерства оборони та проведення експертних перевірок у сфері здійснення оборонних закупівель.

Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії. У Великій Британії регулювання оборонних закупівель здійснюється у відповідності до наступних нормативних актів: 1) Правила державних контрактів 2015 року¹⁷, якими регламентовано закупівлю товарів, робіт і послуг для забезпечення потреб держави та територіальних громад¹⁸; 2) Правила контрактів з єдиним постачальником 2014 року¹⁹, положення яких застосовуються для закупівель без публічного оголошення про проведення тендеру; 3) Правила з питань державних закупівель у сфері оборони та безпеки 2011 року²⁰, що регулюють укладення договорів на постачання військового та чутливого обладнання, робіт і послуг²¹. Окремі аспекти закупівель врегульовані Правилами державних контрактів щодо комунальних послуг 2016 року²² і Правилами державних контрактів з питань концесії 2016 року²³.

26 жовтня 2023 року отримав королівське схвалення Закон про закупівлі 2023 року (далі – Закон 2023 року)²⁴, яким правила публічних закупівель значно спрощено, зокрема скасовано понад 350 окремих положень, що впливають з Директив ЄС, які містяться в Правилах державних контрактів 2015 року, Правилах державних контрактів щодо комунальних послуг 2016 року, Правилах державних контрактів з питань концесії 2016 року і Правилах з питань державних закупівель у сфері оборони та безпеки 2011 року. Існуючі правила залишатимуться чинними до набрання сили новим Законом у жовтні 2024 року, а також продовжуватимуть застосовуватися до закупівель, які розпочалися відповідно до старих правил²⁵.

Особливі умови щодо оборонних закупівель у випадку кризи або крайньої необхідності передбачено положеннями Правил з питань державних закупівель у сфері оборони та безпеки 2011 року, в яких зазначено, що у разі кризи або крайньої необхідності, спричиненої непередбачуваними обставинами, які не залежать від волі сторін, *укладення контракту здійснюється без публічного оголошення про проведення тендеру*. Умови щодо крайньої необхідності також містяться в Правилах державних контрактів 2015 року. Проте положення Правил

¹⁷ The Public Contracts Regulations 2015. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2015/102/contents>

¹⁸ Публічні закупівлі у Великій Британії. URL: <https://uk.mfa.gov.ua/spivrobitnictvo/881-ukrajina-velika-britaniya/4750-trade-in-goods-and-services-between-ukraine-and-the-united-kingdom/publicni-zakupivli-u-velikij-britaniji>

¹⁹ The Single Source Contract Regulations 2014. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2014/3337/contents>

²⁰ The Defence and Security Public Contracts Regulations 2011. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2011/1848>

²¹ Defence procurement reform. URL: <https://researchbriefings.files.parliament.uk/documents/CBP-9566/CBP-9566.pdf>

²² The Utilities Contracts Regulations 2016. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2016/274/contents>

²³ The Concession Contracts Regulations 2016. URL: <https://www.legislation.gov.uk/uksi/2016/273/contents>

²⁴ Procurement Act 2023. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2023/54/contents>

²⁵ UK PROCUREMENT ACT 2023: MAJOR REFORM OF REGIME FOR PUBLIC SECTOR AND UTILITIES CONTRACTS. URL: <https://www.hfw.com/UK-Procurement-Act-2023-Major-Reform-of-Regime-for-Public-Sector-and-Utilities-Contracts>

не надають визначення і не розкривають дані поняття. У випадку виникнення кризи або крайньої необхідності оборонні закупівлі здійснюються або шляхом закритого конкурсу, що проводиться для конкретних постачальників, або придбанням робіт, товарів або послуг у єдиного постачальника²⁶.

Парламентський контроль за здійсненням оборонних закупівель здійснюють Комітет з питань оборони і Комітет державних рахунків Палати громад. Так, Комітет з питань оборони реалізує свої повноваження у сфері перевірки витрат, адміністрування та політики Міністерства оборони (Регламент № 152 Палати громад)²⁷, а Комітет державних рахунків перевіряє облік та звітність використання коштів, виділених Парламентом для покриття державних витрат (Регламент №148 Палати громад)²⁸, зокрема щодо питань економічності, ефективності і результативності таких витрат, а також забезпечує підзвітність уряду і його посадових осіб²⁹. У своїй діяльності Комітет державних рахунків використовує дані Державної аудиторської служби для проведення доказових сесій, присвячених державним витратам і перевірці реалізації урядової політики³⁰.

Королівство Данія. Порядок здійснення оборонних закупівель визначено Законом про публічні закупівлі³¹, який не поширюється на контракти та конкурси проектів, укладені відповідно до Директиви про оборону та безпеку³², а також такі, що не охоплюються названою Директивою через встановлені порогові значення, розміщення за міжнародними правилами та інші, визначені нею виключення, а також у випадках, коли захист важливих інтересів національної безпеки не може бути забезпечений менш жорсткими заходами, а також якщо тендер чи його виконання було оголошено таємним або він має супроводжуватися спеціальними заходами безпеки відповідно до закону (§ 23 Закону). Згідно з § 28 Закону якщо контракт стосується послуг, які охоплюються як законодавством, так і Директивою про оборону та безпеку, замовник може укласти окремі контракти для окремих частин закупівлі, якщо закупівлю можна об'єктивно відокремити. У інших випадках контракт може бути укладено відповідно до правил Директиви. § 194 Закону передбачає, що міністр бізнесу може встановлювати правила для імплементації директив ЄС щодо координації процедур для замовників або підрядників для укладення певних контрактів на будівництво, закупівлі та надання послуг у сфері оборони та безпеки, укладання

²⁶ DSPCR Chapter 9: procuring Urgent Capability Requirements (UCRs). URL: <https://www.gov.uk/government/publications/the-european-union-defence-and-security-public-contracts-regulations-dsPCR-2011/chapter-9-procuring-urgent-capability-requirements#fn:1>

²⁷ Standing Orders of the House of Commons. Public Business 2023. URL: https://publications.parliament.uk/pa/cm5803/cmstords/so-1932-23102023/so-orders.html#_idTextAnchor563

²⁸ Там само.

²⁹ Our role - Public Accounts Committee. URL: <https://committees.parliament.uk/committee/127/public-accounts-committee/role/>

³⁰ About us. URL: <https://www.nao.org.uk/about-us/>

³¹ LOV nr 1564 af 15/12/2015: retsinformation.dk. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lt/2015/1564>

³² Directive 2009/81/EC of the European Parliament and of the Council of 13 July 2009 on the coordination of procedures for the award of certain works contracts, supply contracts and service contracts by contracting authorities or entities in the fields of defence and security, and amending Directives 2004/17/EC and 2004/18/EC: Eur-lex. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32009L0081&qid=1712668502952>

концесійних контрактів, а також може встановлювати вимоги щодо виконання цих правил³³.

Певні види закупівель, зокрема й закупівлі на суму більше 500 000 датських крон, але нижче порогових значень Директиви № 2004/18/ЄС, регулюються Законом про проведення тендерів для певних державних контрактів та контрактів, які підтримуються державою³⁴.

Оскільки загальне забезпечення діяльності сил оборони Данії покладено на Міністерство оборони³⁵, в рамках Оборонної угоди на 2005-2009 роки, у 2006 році в Міністерстві було утворено Агентство матеріально-технічного забезпечення та закупівель³⁶, відповідальне за оборонні закупівлі. Наразі на підставі Урядового плану посилення захисту³⁷ та Угоди так званого «Національного компромісу»³⁸ укладено Оборонну угоду на 2024-2033 роки³⁹ (зазвичай такі угоди укладаються терміном на 5 років), яка передбачає безпрецедентне фінансування данських сил оборони з метою їх повного переоснащення та виконання зобов'язань Данії як члена НАТО щодо витрат на оборону не менше 2% ВВП.

У законодавстві Данії особливості оборонних закупівель під час воєнного стану не визначено. Однак, відповідно до § 23 Конституції Данії в особливо невідкладних випадках, коли Фолькетинг не може зібратися, король може видати тимчасові закони, які не повинні суперечити Конституції і мають завжди подаватися на затвердження або відхилення негайно після скликання Фолькетингу. Цей механізм може застосовуватися, зокрема, у ситуаціях надзвичайного стану, що спеціальний Закон⁴⁰ визначає як «випадки аварій і катастроф, у тому числі терористичних актів і війни, або їх неминучої небезпеки».

Парламентський контроль у Данії, у тому числі щодо оборонних закупівель, реалізується через застосування § 20 Регламенту Парламенту Данії⁴¹ щодо відкритих письмових питань до членів уряду (відповіді на які публікуються на сайті МО), а також через здійснення контролю вищим органом державного аудиту⁴².

Естонська Республіка. Порядок, умови і особливості здійснення державних закупівель для потреб оборони та безпеки регламентовані Законом

³³ Bekendtgørelse om ordregiveres indgåelse af visse bygge- og anlægs-, vareindkøbs- og tjenesteydelseskontrakter på forsvars- og sikkerhedsområdet. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2022/1077>

³⁴ Bekendtgørelse af lov om indhentning af tilbud på visse offentlige og offentligt støttede kontrakter. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2007/1410>

³⁵ Lov om forsvarrets formål, opgaver og organisation m.v. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2001/122>

³⁶ Organisation. URL: <https://www.fmi.dk/da/om-os/organisation/>

³⁷ Regeringens plan for et styrket forsvar. URL: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/nyheder/2022/-regeringens-plan-for-et-styrket-forsvar.pdf>

³⁸ Nationalt kompromis om dansk sikkerhedspolitik. URL: <https://www.regeringen.dk/nyheder/2022/nationalt-kompromis-om-dansk-sikkerhedspolitik/>

³⁹ VILJE OG EVNE TIL AT TAGE ANSVAR. URL: <https://www.fmn.dk/globalassets/fmn/dokumenter/forlig/-aftale-om-dansk-forsvar-og-sikkerhed-2024-2033-aftaletekst-28-06-2023-.pdf>

⁴⁰ Bekendtgørelse af beredskabsloven. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/lta/2017/314>

⁴¹ Forretningsorden for Folketinget. URL: <https://www.retsinformation.dk/eli/retsinfo/2023/9578>

⁴² Rigsrevisorloven. URL: <https://rigsrevisionen.dk/saadan-arbejder-vi/lovgrundlag/rigsrevisorloven>

про публічні закупівлі⁴³, відповідно до положень якого усі державні закупівлі здійснюються через Реєстр публічних закупівель, а процедурні питання у сфері організації та проведення оборонних закупівель здійснюються з урахуванням специфіки цього сектору ринку та регламентуються спеціальними правилами для проведення оборонних державних закупівель⁴⁴. Державні закупівлі для оборонних потреб передбачають укладання рамкових угод як різновиду публічного контракту (стаття 29) терміном до чотирьох років.

Відповідно до статті 126 Конституції Естонії⁴⁵ основні засади організації державної оборони встановлюються спеціальними законодавчими актами: «Про національну оборону держави в мирний час»⁴⁶, «Про національну оборону держави у воєнний час»⁴⁷, завданням яких є правове забезпечення безпеки та функціонування естонської держави в будь-яких ситуаціях, у тому числі під час кризи та в умовах війни.

Законом про національну оборону в мирний час (стаття 27) передбачено, що військова оборона здійснюється на планових засадах, у зв'язку з чим Міністерством оборони розробляється військово-оборонний стратегічний план, який затверджується рішенням Уряду та передбачає унормування питань визначення обсягів оборонних закупівель.

Уповноваженою державною структурою, яка координує сферу оборонних закупівель є Національний центр оборонних інвестицій Естонії⁴⁸, метою діяльності якого є організація професійних тендерів у сфері оборонних закупівель за рахунок державних коштів шляхом прозорого та економного використання засобів оборонного бюджету, ефективного використання засад економічної конкуренції під час проведення тендерних закупівель.

У червні 2023 року Уряд Естонії схвалив План розвитку національної оборони на 2022-2031 роки⁴⁹, у положеннях якого відображаються напрями здійснення оборонних закупівель та затверджені рішення поступового збільшення витрат на оборону Естонії до 3% ВВП.

Рішенню про придбання тієї чи іншої системи озброєння або зброї для естонської держави передують процес планування, оцінки інвестиційної привабливості предмету закупівель, маркетингове дослідження відповідного сегменту ринку озброєнь. Після цього Національний центр оборонних інвестицій формує проектні тендерні умови для проведення оборонних закупівель. Як правило, до складу проектної групи оборонних закупівель входять представники Збройних сил і Національного центру оборонних інвестицій, а також, за необхідності, представники Міноборони та інших відомств.

⁴³Riigihangete seadus 14.06.2017. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/101072017001>

⁴⁴Riigi Kaitseinvesteeringute Keskuse Hankekord. URL: www.kaitseinvesteeringud.ee/wp-content/uploads/2021/03/Riigi_Kaitseinvesteeringute_Keskuse_hankekord-2.pdf

⁴⁵Eesti Vabariigi põhiseadus 28.06.1992. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/115052015002>

⁴⁶Rahuaaja riigikaitse seadus 12.06.2002. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/12751452>

⁴⁷Sõjaaja riigikaitse seadus 28.09.1994. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/13001744>

⁴⁸Riigi Kaitseinvesteeringute Keskus. URL: <https://www.kaitseinvesteeringud.ee>

⁴⁹Riigikaitse arengukava 2022–2031 sõjalise kaitse osa uuendamine. URL: https://www.kaitseministeerium.ee/sites/default/files/rkak_2031_uuendamine_09062023.pdf

В умовах дії правового режиму воєнного стану у сфері оборонних закупівель застосовуються положення статей 9, 10 Закону про національну оборону держави у воєнний час, відповідно до яких Уряд має широкі повноваження щодо перерозподілу витрат та асигнування державного бюджету на цілі національної оборони, у тому числі й щодо формування потреб обсягів оборонних закупівель.

Особливе місце в системі нормативно-правового забезпечення оборонних закупівель займає Закон Естонії про стратегічні товари⁵⁰, яким визначено поняття товарів стратегічного військового (оборонного) призначення, особливості їхнього транспортування, надання послуг, пов'язаних зі стратегічними товарами, визначає специфічні умови імпорту і кінцевого використання стратегічних товарів та систему контролю за їхнім обігом. Зокрема передбачено формування бази даних сертифікованих підприємств, сертифікованих отримувачів оборонної продукції та зареєстрованих брокерів товарів військового призначення, реєстри яких є публічними та оприлюднюються на вебсайті Міністерства закордонних справ з урахуванням особливостей, передбачених естонським законодавством (статті 73-75 Закону).

Парламентський контроль за оборонними закупівлями в умовах як мирного часу, так і воєнного стану здійснює Комітет національної оборони Рійгікогу у межах своєї функціональності та компетенції⁵¹, який, будучи постійним комітетом Рійгікогу, розглядає законопроекти, що регулюють сферу безпеки та оборони держави, контролює діяльність виконавчої влади та бере участь у формуванні пріоритетних засад політики безпеки та оборони держави.

Комітет національної оборони здійснює координацію та контроль за підготовкою і організацією збройного опору, включно з питаннями здійснення оборонних закупівель в особливих умовах (зокрема й під час воєнного стану), опікується загальнодержавними питаннями оборони, заслуховує профільного міністра, оголошує результати перевірок за результатами проведення щорічних державних оборонних закупівель.

У рамках парламентського контролю Комітет національної оборони аналізує діяльність стратегічних підприємств оборонної галузі усіх організаційно-правових форм господарювання. На засіданнях комітету також розглядаються питання модернізації та придбання з цією метою комплектуючих частин для оновлення систем озброєння за стандартами НАТО, вивчається стан виконання п'ятирічного плану оборонного співробітництва між США та країнами Балтії, який розрахований до 2028 року, обговорюються актуальні питання налагодження та удосконалення власного виробництва зброї, зокрема великокаліберних боєприпасів на території Естонії тощо. Так, за сприяння Комітету національної оборони Рійгікогу упродовж наступних чотирьох років Естонія інвестуватиме 30% свого оборонного бюджету у виробництво боєприпасів, щоб також допомогти Україні протистояти російській агресії.

⁵⁰ Strateegiliste kaupade seadus 07.12.2011. URL: <https://www.riigiteataja.ee/akt/122122011002>

⁵¹ Riigikaitsekomisjon. URL: <https://www.riigikogu.ee/riigikogu/komisjonid/riigikaitsekomisjon>

*Італійська Республіка*⁵². Система державних закупівель Італії є успішним поєднанням децентралізованої та централізованої системи закупівель. CONSIP є головним централізованим органом закупівель в Італії, а замовники розподілені між міністерствами, центральними офісами, провінціями, територіальними органами самоврядування та комунальними підприємствами⁵³.

Публічні закупівлі здійснюються в електронному вигляді через онлайн-платформу Acquisti in Rete, що створена Міністерством економіки та фінансів Італії та адмініструється CONSIP. Ця платформа забезпечує повний спектр закупівель: від проведення тендерів та кваліфікації учасників до створення каталогів, маркет-плейс, динамічних систем закупівель, а також проведення прямих замовлень чи переговорів.

Державні закупівлі в Італії приведені у відповідність до норм діючих директив ЄС з публічних закупівель і нового Кодексу публічних договорів (Законодавчий декрет № 36 від 31 березня 2023 року)⁵⁴ (далі – Кодекс).

Стаття 136 Кодексу передбачає, що його положення є чинними для загальної категорії договорів у сфері державного управління, зокрема застосовуються і до договорів, укладених у сфері оборони та безпеки, за винятком наступних договорів, предметом яких є постачання військових або секретних матеріалів, а також робіт, поставок і послуг, безпосередньо пов'язаних з такими матеріальними засобами, а також роботами і послугами з обмеженим доступом. Ці договори підпадають під дію спеціальних правил, викладених у Законодавчому декреті № 208 від 15 листопада 2011 року⁵⁵. Перелік таких об'єктів встановлюється Урядом, з урахуванням інтересів безпеки держави та забезпечення заходів щодо збереження таємниці. Згаданий декрет № 208 теж встановлює перелік договорів у сфері оборони, на які він не розповсюджує чинність (стаття 6). Наприклад, контракти в оборонному секторі, що стосуються виробництва або торгівлі зброєю, боєприпасами та військовими матеріалами, зазначеними в списку, прийнятому Радою Європейського Співтовариства Рішенням 255/58, які призначені для конкретних військових цілей і для яких держава вважає за необхідне вжити заходів, необхідних для захисту основних інтересів своєї безпеки; контракти на проведення розвідувальної діяльності та ін.

Державні контракти, що регулюються Законодавчим декретом № 36, не потребують схвалення Парламенту.

В Кодексі вводиться новий принцип «своєчасність» – «первинний суспільний інтерес у забезпеченні діяльності, дій і поведінки суб'єктів, яким доручено виконання державних закупівель на основі процедур, які не ускладнюють і не подовжують термін, який веде до досягнення кінцевого

⁵² За матеріалами запиту ECPRD request № 5420. The Organisation and the Process of Defence Procurement. URL: <https://ecprd.secure.europarl.europa.eu/ecprd/private/request-details/814573>

⁵³ Рекомендації для українських постачальників щодо участі в публічних закупівлях Італійської Республіки. Підготовлено в рамках виконання проекту ЄС «Підтримка реформ сфери публічних закупівель в Україні», 2023. URL: file:///C:/Users/User/Downloads/wps_downloadBA%D0%B0%20EU%20Project.pdf

⁵⁴ DECRETO LEGISLATIVO 31 marzo 2023, n. 36. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2023:036>

⁵⁵ DECRETO LEGISLATIVO 15 novembre 2011, n. 208. URL: <https://www.normattiva.it/uri-res/N2Ls?urn:nir:stato:decreto.legislativo:2011-11-15:208>

суспільного інтересу (роботи, послуги, товару, отриманих за контрактом або концесією)». Тобто замовник і ті, хто сприяє досягненню результату контракту, повинні вибрати процедуру, яка, завдяки лінійності, найкраще підходить для ефективного та швидкого завершення з огляду на кінцевий результат і має обмежуватися виконанням зобов'язань щодо законності, конкуренції, прозорості.

У Законодавчому декреті № 208 визначається поняття «криза» (пункт f) як «будь-яка ситуація в державі, яка явно перевищує масштаби шкідливих подій у повсякденному житті і, таким чином, серйозно загрожує чи ставить під загрозу життя та здоров'я людей, або має значний вплив на вартість майна або вимагає заходів щодо життєво необхідного постачання для населення. Ситуації, в яких настання такої шкідливої події вважається неминучим, також називаються «кризовими». *Збройні конфлікти та війни вважаються «кризами».*

Кризові ситуації у цьому Декреті згадуються в контексті: способів надання послуг і поставок (стаття 12); безпеки постачання (стаття 14); переговорної процедури без попередньо оголошеного тендеру (стаття 18) і пов'язані із необхідністю задоволення додаткових потреб замовника, обумовлених настанням кризової ситуації.

Однією з важливих проблем, пов'язаних з процесом оборонних закупівель, завжди є забезпечення більш деталізованого *розподілу відповідальності між урядом і парламентом за модернізацію військових систем і обладнання.*

У цьому контексті, як зазначив Генеральний секретар оборони і Національний директор з питань озброєнь (SG/DNA, далі – Генеральний секретар) у своїй програмній доповіді перед комітетами італійського парламенту, важливо створити ефективні процеси закупівель, які би відповідали потребам технічної та оперативної сфери і були гнучкими для адаптації до ситуацій, що постійно змінюються. На думку Генерального секретаря, у сфері військових закупівель основною умовою, яку необхідно виконати, є запровадження гнучких і динамічних процесів, що забезпечують швидкість і свободу дій, а також зменшують ризики, гарантуючи при цьому абсолютну прозорість адміністративних дій. Ще однією вирішальною умовою є зростаюча потреба у синергії з оборонним відомством та збройними силами, а також з промисловим сектором з метою визначення найбільш влучних можливостей і технологій для задоволення оперативних вимог. Третя умова – максимізувати можливості, що з'являються на міжнародній арені, зокрема, маючи на увазі проекти, що фінансуються Європейським фондом оборони.

Як зазначалося вище, сектор військових закупівель регулюється спеціальними положеннями, які відступають від загальних правил щодо ролі та функцій особи, відповідальної за проведення процедури в державних закупівлях. Це пов'язано з особливою організаційною структурою Міністерства оборони, яка передбачає дві сфери, одна з яких відповідає за технічно-оперативні, а інша – за технічно-адміністративні функції. Їх очолюють відповідно начальник Генерального штабу та Генеральний секретар оборони/Національний директор з питань озброєнь.

До компетенції технічно-адміністративної сфери оборони належать питання політики у сфері озброєнь та закупівельна діяльність. До її складу входять Генеральний секретаріат оборони (SG), який має повноваження техніко-адміністративного, правового та організаційного характеру, а також Національний директорат з питань озброєнь (DNA), який діє в технічно-промисловій сфері з метою:

- придбання систем озброєння і техніки для збройних сил відповідно до потреб, визначених начальником Генерального штабу, та на основі виділених інвестиційних ресурсів;
- посилення спроможностей оборонно-промислового сектору, в тому числі за рахунок міжнародних угод і співробітництва;
- гарантування технологічних переваг військовим шляхом постійних досліджень та інновацій.

В Італії скасовано термін «воєнний стан», оскільки статтею 11 Конституції⁵⁶ встановлено, що «Італія відкидає війну як інструмент нападу на свободу інших народів і як засіб вирішення міжнародних суперечок», а в обігу вживаються терміни «надзвичайний стан, криза». У разі оголошення надзвичайного стану в (за приписами статті 78 Конституції) Уряду надаються усі повноваження, необхідні для врегулювання надзвичайної ситуації, зокрема це стосується й розподілу державного бюджету та процедури, видів оборонних закупівель.

При цьому, стаття 140 згаданого Кодексу публічних договорів встановлює порядок дій у випадках *надзвичайної необхідності* та цивільного захисту (тобто, й у випадках надзвичайного стану і для загальних оборонних закупівель). Зокрема, передбачається негайне виконання робіт у межах 500 000 євро або проведення закупівель, необхідних для усунення стану, що загрожує безпеці в державі, і, у будь-якому випадку, в межах європейського порогу закупівель. Особа, яка замовляє негайне виконання робіт або негайне придбання послуг чи товарів, одночасно складає звіт, у якому описується обставина надзвичайної необхідності, причини, що призвели до цього, роботи, послуги та поставки, які необхідно виконати. При цьому, дозволяється не дотримуватися встановленої процедури і скорочувати строки. Плата за замовлені послуги визначається за домовленістю з виконавцем; за відсутності попередньої домовленості, замовник може наказати підряднику виконати поставки, послуги чи процеси або постачати матеріали на основі цін, визначених за допомогою офіційних довідкових прайс-листів, зменшених на 20 відсотків. Якщо послуга, постачання чи робота, замовлені з причини надзвичайної терміновості, не отримують схвалення компетентного адміністративного органу, відповідне виконання негайно призупиняється.

Діяльність Парламенту (зокрема Комітету з питань оборони та Комітету з питань бюджету) щодо закупівлі озброєння, систем, робіт і засобів, безпосередньо призначених для потреб національної оборони здійснюється, головним чином, шляхом розгляду відповідних програм, що подаються Урядом

⁵⁶ Costituzione. URL: <https://www.governo.it/it/costituzione-italiana/2836>

до Парламенту для висловлення встановленої думки. Для прикладу, протягом 18-ї парламентської каденції (2018-2022 рр.) Уряд подав до Парламенту 82 проекти постанов для отримання необхідних висновків парламенту.

Канада. Оборонні закупівлі врегульовані Законом про оборонне виробництво⁵⁷ 1985 року. Основні функції в цій сфері виконує Департамент громадських робіт та державних послуг⁵⁸ й підпорядковані йому служби (агенції). Міністр, який очолює Департамент, вивчає, організовує, мобілізує та зберігає ресурси Канади, що вносяться в оборонні постачання, джерела постачання, а також агентства та засоби їх постачання й будівництва оборонних проектів, а також вивчає, оцінює і забезпечує задоволення потреб, поточних і майбутніх, Уряду та громад у цій сфері та в цілому вживає заходи для мобілізації, збереження й координації всіх економічних і промислових об'єктів щодо оборонних поставок і оборонних проектів, їх постачання або будівництва. На підставі Стратегії оборонних закупівель⁵⁹ та низки інших програмних документів департаменти Національної оборони та Канадської берегової охорони визначають оборонні замовлення, а Служба державних послуг і закупівель Канади у взаємодії із Агенцією інновацій, науки та економічного розвитку виконують їх через відкритий портал закупівель⁶⁰.

Закон про надзвичайні ситуації Канади 1988 року⁶¹ регулює, зокрема, надзвичайний стан війни (віголошується у разі війни чи іншого збройного конфлікту, реального чи неминучого, за участю Канади чи будь-кого з її союзників, який є настільки серйозним, що може вважатися надзвичайною ситуацією в країні). Під час такого надзвичайного стану Губернатор у Раді може видавати такі накази чи нормативні акти, які він вважає необхідними або доцільними для вирішення надзвичайної ситуації. У разі закінчення (скасування) надзвичайного стану війни, усі накази та розпорядження, видані відповідно до його оголошення, втрачають чинність (скасовуються).

Парламентський контроль здійснюється, переважно, через обмеження (або надання збільшеного) фінансування, а також через федеральний аудит (статті 8, 19, 21 Закону про оборонне виробництво). Парламентський контроль під час надзвичайного стану війни здійснюється шляхом затвердження (скасування або зміни) наказів або нормативних актів, виданих Губернатором у Раді відповідно до названого Закону. Якщо наказ або розпорядження звільнені від публікації в Канадській газеті, парламентський контроль щодо них здійснюється парламентським контрольним комітетом. Такий комітет утворюється на час дії надзвичайної ситуації війни з принаймні одного члена Палати громад від кожної партії, яка має визнане членство з 12 або більше осіб у цій Палаті, Лідера Уряду або Представника Уряду в Сенаті, Лідера опозиції в

⁵⁷ Defence Production Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/D-1/page-1.html#docCont>

⁵⁸ Діє відповідно до Department of Public Works and Government Services Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/p-38.2/FullText.html>

⁵⁹ Defence Procurement Strategy. URL: <https://www.tpsgc-pwgsc.gc.ca/app-acq/amd-dp/samd-dps/index-eng.html>

⁶⁰ CanadaBuys. URL: https://canadabuys.canada.ca/en?utm_source=canadabuys&utm_medium=ybanner&utm_campaign=ybanner20210305en1

⁶¹ Emergencies Act. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/e-4.5/page-4.html#docCont>

Сенаті, а також Лідерів або Представників найбільших партій, представлених в Сенаті, або їх кандидатів. Крім того, Губернатор у Раді протягом 60 днів після закінчення терміну дії або скасування оголошення надзвичайного стану проводить розслідування обставин, які призвели до оголошення надзвичайного стану, і заходів, вжитих для його вирішення, за результатами якого складається звіт, що розглядається кожною з палат парламенту.

Нідерланди. При здійсненні закупівель для потреб оборони та безпеки Міністерство оборони повинно дотримуватися Закону про закупівлі у сфері оборони та безпеки (ADV, далі – Закон)⁶², який регламентує постачання військового обладнання, зокрема й секретного, в інтересах національної безпеки.

Відповідно до законодавства про закупівлі, оборонне відомство зобов'язане виставляти на європейській тендер усі контракти, фінансовий розмір яких перевищує встановлені порогові суми. Це зобов'язання не поширюється на контракти, прямо виключені зі сфери дії регламенту закупівель, такі як розвідувальна діяльність, програми міжнародного співробітництва та контракти на специфічну військову продукцію і послуги, до яких застосовується стаття 346 ДФЄС.

Процес придбання оборонного обладнання регулюється Програмою закупівлі оборонного майна (Defence Materiel Selection Process, DMP, далі – Програма DMP)⁶³. Чинна голландська Програма закупівлі оборонного майна була прийнята у 2017 році і уточнена у листопаді 2022 року. Програма DMP застосовується до проектів з фінансовим обсягом від 25 млн євро, а також використовується як інструмент для надання інформації Палаті представників парламенту.

Основними особливостями Програми DMP закупівлі оборонного майна є:

- поетапне прийняття рішень на центральному рівні;
- централізоване управління проектами;
- децентралізована імплементація.

Проекти вартістю від 25 млн євро включаються до Огляду проектів у сфері матеріального забезпечення, який складається щороку. У цьому огляді відображається статус поточних проектів у рамках Програми DMP, а також проектів, фаза оцінки потреб яких (фаза А) буде завершена наступного року. Після фази А проводиться розмежування між санкціонованими і несанкціонованими проектами. Щодо несанкціонованих проектів рішення приймає Міністр оборони. Міністерство оборони бере на себе зобов'язання щодо мандатних проектів лише після розгляду листа «А» парламентом. Огляд оборонних проектів подається до Палати представників разом з оборонним бюджетом.

У згаданому Законі (ADV) надано визначення поняттю «кризова ситуація» як «збройний конфлікт, війна чи інша ситуація, внаслідок якої відбувається шкідлива подія, яка явно перевищує масштаби шкідливої події повсякденного

⁶²Aanbestedingswet op defensie- en veiligheidsgebied. 18.04.2019. URL: <https://wetten.overheid.nl/BWBR0032898/2019-04-18>

⁶³ Defensie Materieel Proces. URL: <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-defensie/contact/zakendoen-met-defensie/defensie-materieel-proces>

життя та створює серйозну загрозу чи перешкоду життю, здоров'ю людей, або значний вплив на матеріальні блага, цінності або потребує заходів щодо забезпечення населення предметами першої необхідності, або ситуація, коли така шкідлива подія очікується в найближчому майбутньому» (стаття 1.1). Наявність кризової ситуації дозволяє застосовувати скорочену переговорну процедуру, без попереднього публічного повідомлення (стаття 2.23, d); особливості щодо тендеру, пов'язані із безпекою постачання (статті 2.69, 2.83).

Парламентський Комітет з питань оборони займається питаннями, що стосуються оборонного обладнання та миротворчого контингенту. Комітет регулярно проводить консультації з Міністром оборони. Останній (одноособово або з Державним секретарем) інформують Комітет, Палату представників про додаткові заходи у короткостроковій чи довгостроковій перспективі щодо оборонних закупівель (наприклад Лист від 23.01.2024 р.⁶⁴).

Федеративна Республіка Німеччина. Основним законодавчим актом у сфері оборонних закупівель є федеральний закон «Про прискорення закупівель у сфері оборони та безпеки і оптимізацію статистики таких закупівель»⁶⁵, який унормовує порядок здійснення закупівель для потреб оборони та безпеки, визначає умови придбання військової техніки, озброєння, підводних човнів і бронетехніки, морського надводного обладнання та засобів радіоелектронної боротьби тощо. Також з метою модернізації законодавства про оборонні закупівлі були запроваджені вимоги щодо формування статистики про оборонну закупівельну діяльність у Німеччині. Передісторія полягала в тому, що через відсутність достовірної статистики неможливо було зробити будь-які принципові заяви про державні оборонні закупівлі чи про детальну кількість проведених тендерних процедур закупівель. На виконання положень цього законодавчого акта у Федеральному статистичному відомстві Німеччини розробляється та ведеться центральна статистика оборонних закупівель.

Положення Закону щодо фіксації збору, обробки, оцінки та надання даних про державні оборонні закупівлі деталізовані у Постанові про закупівлі для оборони та безпеки (VSVgV)⁶⁶, яка регламентує особливості виконання та забезпечення рамкових угод, субпідрядних договорів на основі рамкових угод, електронні торги під час тендерних закупівель продукції оборонного призначення. Особливості здійснення оборонних закупівель в умовах воєнного стану у німецькому законодавстві не відображені.

Загалом оборонні закупівлі в Німеччині базуються на трьох компонентах. Першим компонентом є процес планування «Управління продукцією замовника» (Customer Product Management, CPM) Бундесверу, що охоплює ключові адміністративні і військові підрозділи. Другий компонент – це закупівля стандартних і військових товарів, послуг для військових операцій, в тому числі, запасних частин до систем озброєння та здійснення закупівель через міжнародні

⁶⁴ Defensie wil snel meer munitie ter bescherming van het grondgebied. URL: <https://open.overheid.nl/documenten/e71df678-2113-4bc0-8168-2ff92c2de503/file>

⁶⁵ Gesetz zur beschleunigten Beschaffung im Bereich der Verteidigung und zur Optimierung der Vergabestatistik. 14.02.2020. URL: <https://www.bgbl.de/xaver/bgbl/start.xav?startbk=Bundesanzeiger>

⁶⁶ Vergabeverordnung Verteidigung und Sicherheit (VSVgV). Zuletzt geändert durch Art. 2 V v. 7.2.2024 I Nr. 39. URL: <https://www.vergabevorschriften.de/vsvgv>

канали. Третій компонент – це закупівля комплексних послуг, таких як технічне обслуговування наземних систем озброєння, невійськові ІТ і телекомунікаційні послуги, управління автопарком і речове забезпечення через юридичних осіб, що вказує на державно-приватне партнерство.

Задля своєчасного досягнення широкого, сучасного та орієнтованого на інновації діапазону можливостей Бундесверу та зміцнення оборонних можливостей 7 липня 2022 року прийнято федеральний Закон про прискорення закупівель для Федеральних Збройних Сил⁶⁷, яким дещо спрощено порядок здійснення оборонних закупівель (передбачено винятки із антимонопольного законодавства). Строк дії цього федерального закону встановлено до 31 грудня 2026 року включно.

Парламентський контроль у сфері оборонних закупівель та федерального міністерства оборони здійснюється Комітетом з питань оборони Бундестагу⁶⁸, створення якого передбачено Конституцією (стаття 45а)⁶⁹. Комітет готує рішення пленарного засідання в рамках законодавчого процесу, а також здійснює контроль за роботою Міністерства оборони та підлеглими йому сферами, Збройними силами, відіграє важливу роль в обговоренні та контролі за виконанням оборонного бюджету.

З метою захисту прав і надання допомоги парламенту у здійсненні контролю, відповідно до статті 45b Конституції, функціонує інститут уповноваженого з питань Збройних сил Бундестагу (Військовий комісар).

Відповідно до розділу 70 Регламенту Бундестагу, Комітет з питань оборони може проводити публічні слухання за участю експертів, стейкхолдерів з питань оборонних закупівель.

У рамках своєї компетенції Комітет з питань оборони має право самостійно розглядати питання та схвалювати рекомендації навіть без винесення їх на пленарні засідання. Основою для обговорення є звіт Федерального міністерства оборони. За результатами його аналізу схвалюється висновок Комітету з питань оборони, який не є юридично обов'язковим для федерального уряду, але має значну політичну вагу та рекомендаційний характер. На практиці ця процедура є інструментом, який Комітет найчастіше використовує для здійснення парламентського контролю над федеральним урядом. Це відповідає праву, наданому комітетам Регламентом німецького Бундестагу, мати можливість у будь-який час викликати члена Федерального уряду на засідання комітету (розділ 68 Регламенту Бундестагу).

Комітет з питань оборони посідає особливе місце в Бундесвері, оскільки це єдиний комітет, окремі функції якого визначені Конституцією. Так, відповідно до статті 45а Основного закону Комітет має права слідчого комітету і на вимогу чверті своїх членів зобов'язаний здійснювати розслідування певної справи.

⁶⁷ Gesetz zur Beschleunigung von Beschaffungsmaßnahmen für die Bundeswehr (BwBBG). 07.07.2022. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/bwbbg/BJNR107800022.html>

⁶⁸ Verteidigungsausschuss. URL: https://www.bundestag.de/ausschuesse/a12_verteidigung/arbeit-und-aufgaben-des-verteidigungsausschusses-873766

⁶⁹ Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland. URL: <https://www.gesetze-im-internet.de/gg/BJNR000010949.html>

Королівство Норвегія. У цій державі королю надано право приймати всі рішення, необхідні для захисту інтересів королівства під час війни та підготовки переходу до мирних умов, якщо через війну Стортинг не може здійснювати свою діяльність. Закон про дії у особливих обставинах під час війни, воєнної небезпеки та подібних обставинах (Надзвичайний акт)⁷⁰ також надає королю право делегувати відповідно до закону повноваження особам в обсязі, необхідному для досягнення мети названого Закону. При цьому положення законодавчого змісту, видані Королем, повинні бути повідомлені Стортингу якомога швидше і підтверджені (або скасовані) ним.

Контракти у військовій сфері, що перевищують порогові значення, визначені Директивою про оборону та безпеку, укладаються на основі Закону про публічні закупівлі⁷¹. На виконання названого Закону прийнято Положення про закупівлі у сфері оборони та безпеки (Forskrift om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser, FOSA)⁷² та Положення про державні закупівлі (Forskrift om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften), FOA)⁷³, які застосовуються у різних оборонних закупівлях. Міністерство оборони видало внутрішню інструкцію для державних установ, яка застосовується до всіх оборонних закупівель, під назвою Правила оборонних закупівель (Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren, ARF)⁷⁴, яка, зокрема, визначає випадки застосування Закону про публічні закупівлі, FOSA і FOA.

Оборонні закупівлі здійснюються переважно через:

- Норвезьке агентство оборонного майна (FB) – у сфері нерухомості, будівництва та будівель для Збройних сил;
- Норвезьке агентство з питань військової техніки (NDMA) – у сфері озброєнь, такі як закупівля необхідних нових матеріальних засобів і послуг та масштабна модернізація існуючих систем озброєнь;
- Норвезьку організацію оборонної логістики (NDLO) – закупівля технічного обслуговування, послуг і предметів постачання;
- Норвезький науково-дослідний інститут оборони (FFI) – контракти на проведення досліджень і науково-дослідних робіт, а також на первинне і подальше технічне проектування оборонного обладнання і матеріалів для сил оборони, IT і засобів зв'язку.

Нещодавно Уряд Норвегії презентував нову програму зміцнення оборони країни, розраховану на 600 мільярдів норвезьких крон та 12 років, з цього і до 2036 року. Наразі програма проходить узгодження у Стортингу⁷⁵.

Парламентський контроль здійснюється безпосередньо Стортингом відповідно до § 75 Конституції, через його комітети (зокрема, через постійний

⁷⁰ Lov om særlige rådgerder under krig, krigsfare og liknende forhold [beredskapsloven]. <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1950-12-15-7>

⁷¹ Lov om offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven). URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2016-06-17-73>

⁷² Forskrift om forsvars- og sikkerhetsanskaffelser. URL: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2013-10-04-1185>

⁷³ Forskrift om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften). URL: <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2016-08-12-974>

⁷⁴ Anskaffelsesregelverk for forsvarssektoren. URL: <https://lovdata.no/dokument/INS/forskrift/2013-10-25-1411>

⁷⁵ Et historisk forsvarsløft for å trygge Norge. URL: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/et-historisk-forsvarsløft-for-a-trygge-norge/id3032878/>

Комітет закордонних справ і оборони та розширений Комітет закордонних справ і оборони, який збирається для вирішення питань національної безпеки)⁷⁶. Зовнішніми контрольними органами Стортингу з питань оборони загалом, та закупівель зокрема, є Державна аудиторська служба⁷⁷ (в частині використання державних коштів) та Омбудсмен з питань оборони⁷⁸ (його головним завданням є забезпечення захисту прав та інтересів нинішніх і колишніх військовослужбовців Збройних сил Норвегії, однак часом ці питання бувають пов'язані з питаннями матеріального забезпечення війська).

Республіка Польща. Правила, що застосовуються до закупівель у сфері безпеки та оборони у Польщі визначено Законом про державні закупівлі від 11 вересня 2019 року⁷⁹ (далі – Закон), загальні положення якого регламентують порядок здійснення класичних і галузевих закупівель, що охоплюють аспекти оборони та безпеки та стосуються договорів у сфері оборони та безпеки, вартість яких дорівнює або перевищує порогові значення ЄС, державними та галузевими замовниками. Відповідно до пункту 36 частини першої статті 7 Закону предметом договору у сферах оборони та безпеки є: поставка військового обладнання, включно зі всіма його частинами, компонентами, вузлами або програмним забезпеченням, поставка критичного обладнання, включаючи всі його частини, компоненти, підвузли або програмне забезпечення; будівельні роботи, поставки та послуги, пов'язані з безпекою об'єктів, які знаходяться в розпорядженні суб'єктів, що виконують контракти у сфері оборони та безпеки; будівельні роботи та послуги, призначені виключно для військових цілей, чутливі будівельні роботи або чутливі послуги (призначені для забезпечення безпеки та передбачають використання секретної інформації або інформації, що підлягає захисту з міркувань безпеки).

Процедури укладання договорів у сферах оборони та безпеки виокремлені у Розділі 6 Закону «Закупівлі у сфері оборони і безпеки» (*Zamówienia w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa*) та передбачають, що контракт у сферах оборони та безпеки замовник може укласти через закритий тендер або переговорну процедуру з публікацією, шляхом конкурентного діалогу, переговорів без оприлюднення або закупівлі в одного постачальника (стаття 410). Відповідно статті 399 Закону повідомлення щодо процедур закупівель у сферах оборони та безпеки подаються для публікації до Офісу публікацій Європейського Союзу.

Укладання контрактів у сфері оборони та безпеки шляхом переговорів без публікації можливе за наявності хоча б однієї з таких обставин: предметом замовлення є продукція, виготовлена виключно для науково-дослідних цілей або послуг з дослідження або розробки; у випадку контрактів, пов'язаних із наданням послуг повітряного та морського транспорту для Збройних Сил Республіки Польща, а також сил, до завдань яких входить охорона безпеки,

⁷⁶ Stortingets forretningsorden. URL: <https://www.stortinget.no/no/Stortinget-og-demokratiet/Lover-og-instrukser/forretningsorden/?all=true#m3>

⁷⁷ Lov om Riksrevisjonen. URL: <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2004-05-07-21>

⁷⁸ STORTINGETS OMBUDSNEMND FOR FORSVARET. URL: <https://forsvarsombudet.no/>

⁷⁹ Prawo zamówień publicznych Ustawa z dnia 11 września 2019 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/prawo-zamowien-publicznych-18903829>

пов'язаних з участю в іноземній місії, тощо. Якщо через особливу складність контракт неможливо укласти через закритий тендер або переговорну процедуру з публікацією, то контракти у сферах оборони і безпеки можуть укладатися шляхом конкурентного діалогу. У цьому випадку ціна – не єдиний критерій вибору найкращої пропозиції (частина 2 статті 413 Закону).

Відповідно статті 12 положення Закону не поширюються на замовлення або конкурси, яким надано статус секретності, або якщо цього вимагають істотні інтереси безпеки держави – тією мірою, якою захист суттєвих інтересів державної безпеки не може бути гарантований іншим способом, або розпорядження стосуються виробництва чи торгівлі зброєю, боєприпасами чи військовими матеріалами, зазначеними у статті 346 Договору про функціонування Європейського Союзу⁸⁰, якщо цього вимагають основоположні інтереси державної безпеки.

При цьому захист інтересів державної безпеки, про які йдеться у статті 12, стосується інтересів державної безпеки, які вважаються фундаментальними, тобто по суті слугують захисту таких цінностей, як: суверенітет, незалежність, недоторканність території держави, а також внутрішня безпека держави. Інші цілі, зокрема господарсько-господарські, хоча й належать до сфери інтересів держави, не можуть бути самостійним обґрунтуванням застосування цього виключення (Лист Управління державних закупівель від 9 лютого 2024 року)⁸¹.

Положення Закону не поширюються на договори у сфері оборони та безпеки, якщо вони укладені для цілей розвідувальної чи контррозвідувальної діяльності; укладені в державі, яка не є членом Європейського Союзу, включно з контрактами на постачання невійськового обладнання, будівельними роботами або послугами з матеріально-технічного забезпечення тощо.

Загалом Законом замовнику надано широкі повноваження в частині особливих вимог до оборонних закупівель (статті 405-409). Зокрема щодо права відмовитись від підрядника, який порушив зобов'язання щодо інформаційної безпеки або безпеки постачання; або, як було встановлено, не має довіри, необхідної для виключення загрози безпеці держави без пояснення причин.

У випадку кризових ситуацій, до яких відповідно до частини третьої статті 408 належить війна, військовий конфлікт, інша ситуація, в якій заподіяна або є неминучою шкода, яка явно перевищує масштаби шкоди, що виникає в повсякденному житті і загрожує життю та здоров'ю багатьох людей або має серйозні наслідки для матеріальних благ, або вимагає вжиття заходів щодо забезпечення населення засобами, необхідними для виживання, замовник може вимагати від підрядника забезпечити можливість виконання договору у разі збільшення потреб, у тому числі шляхом створення або підтримки потужностей на необхідному рівні.

⁸⁰ Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej. Rzym.1957.03.25. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/traktat-o-funkcjonowaniu-unii-europejskiej-rzym-1957-03-25-17099384/art-346>

⁸¹ Pismo z dnia 9 lutego 2024 r. Urząd Zamówień Publicznych. Istotny interes bezpieczeństwa państwa, o którym mowa w art. 12 ust. 1 ustawy z dnia 11 września 2019 r. – Prawo zamówień publicznych, w kontekście zamówień w dziedzinach obronności i bezpieczeństwa. URL: <https://sip.lex.pl/orzeczenia-i-pisma-urzedowe/pisma-urzedowe/istotny-interes-bezpieczenstwa-panstwa-o-ktorym-mowa>

При укладанні контракту у сферах оборони та безпеки замовник може укласти рамкову угоду після проведення процедури, застосовуючи положення щодо укладення контрактів шляхом обмежених торгів, переговорної процедури з публікацією, конкурентного діалогу, переговорів без публікації або з одного джерела. Рамкова угода може бути укладена на термін більше 7 років, якщо це необхідно через настання надзвичайних обставин (війна), беручи до уваги очікуваний період експлуатації поставленого обладнання, установок або систем, а також технічні труднощі, які може спричинити зміна підрядника.

Центральним державним адміністративним органом, уповноваженим у питаннях закупівель є Управління державних закупівель, Керівник якого підпорядковується Міністру економіки (стаття 466 Закону). Серед контрольних повноважень Керівника Управління державних закупівель передбачене щорічне (до 31 липня) подання Раді Міністрів та відповідному комітету Сейму звіту про функціонування системи закупівель, включаючи виконання завдань та аналізу його діяльності (пункт 20 статі 469).

Правила придбання обладнання для армії, передбачені Законом про закупівлі – не єдиний шлях, за допомогою якого здійснюються оборонні закупівлі. Законом про оборону Вітчизни (O obronie Ojczyzny)⁸² запроваджено нові рішення та правила у сфері фінансування польських Збройних Сил. Зокрема, підприємства з промисловим оборонним потенціалом (Agencja Rozwoju Przemysłu Spółka Akcyjna, Polski Fundusz Rozwoju Spółka Akcyjna) органи виконавчої влади та інші державні юридичні особи, за згодою (рішенням) Міністра оборони можуть закуповувати військову техніку для Збройних Сил у формі лізингу, розстрочка по якому здійснюється за рахунок коштів держбюджету або Фонду підтримки збройних сил (Funduszu Wsparcia Sił Zbrojnych), створеного у 2022 році з метою суттєвого збільшення видатків на модернізацію армії. Купівля військової техніки у формі лізингу також може здійснюватися в рамках виконання міжнародного договору (статті 51, 52).

Оборонні закупівлі здійснюються і Агентством військового майна (Agencji Mienia Wojskowego), одним із завдань якого є провадження господарської діяльності в межах, що впливають з потреб оборони та безпеки держави. Відповідно до Закону про Агентство військового майна⁸³ Міністр національної оборони має право надати повноваження замовника включно з укладенням договору про постачання та наданням послуг.

Сполучені Штати Америки (далі – США). Оборонні закупівлі здійснюються на підставі частини V «Придбання» Титулу 10 «Збройні сили» Кодексу Сполучених Штатів Америки⁸⁴ (далі – Кодекс), а управління та фінансування – на підставі щорічних законів про уповноваження національної оборони та про бюджетні асигнування Міністерства оборони. Міністр оборони, консультиуючись з головою Об'єднаного комітету начальників штабів, розробляє

⁸² O obronie Ojczyzny/ Ustawa z dnia 11 marca 2022 r. URL: <https://sip.lex.pl/akty-prawne/dzu-dziennik-ustaw/obrona-ojczyzny-19220069>

⁸³ O Agencji Mienia Wojskowego Ustawa z dnia 10 lipca 2015 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/download.xsp/WDU20150001322/U/D20151322Lj.pdf>

⁸⁴ PART V-ACQUISITION. TITLE 10 ARMED FORCES. United States Code. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?path=/prelim@title10&edition=prelim>

спільну політику щодо визначення вимог, управління програмами на випадок непередбачених обставин, а також укладання контрактів на випадок непередбачених обставин під час бойових операцій і постконфліктних операцій (§ 3151 Кодексу).

У США воєнний стан та інші надзвичайні ситуації врегульовано Титулом 50 Кодексу «Війна та національна оборона»⁸⁵. Відповідний вид надзвичайного стану у кожному окремому випадку оголошується Президентом США та вживаються заходи щодо передачі частини повноважень виконавчій владі залежно від загроз, які виникли⁸⁶. Відповідно до § 1431 Президент може уповноважити будь-який департамент або агентство Уряду, які виконують функції, пов'язані з національною обороною, діючи відповідно до рішень Президента, укладати контракти або вносити поправки чи зміни до них, здійснювати авансові платежі за ними, незважаючи на інші положення законодавства, що стосуються укладення, виконання, поправок або модифікації контрактів, коли він вважає, що така дія сприятиме національній обороні. Зобов'язання на суму понад 500000 доларів США потребують схвалення посадовою особою рівня помічника міністра чи його заступника, чи помічника чи заступника глави департаменту або агентства, або створеного Радою національної оборони органу з узгодження контрактів. Зобов'язання на суму понад 150000000 доларів США погоджуються комітетами з питань збройних сил Сенату та Палати представників, Комітетом з транспорту та інфраструктури Палати Представників та Комітетом з питань торгівлі, науки та транспорту у порядку, передбаченому Кодексом⁸⁷.

Наприкінці 2023 року до Титулу 10 Кодексу внесено зміни, відповідно до яких Міністру оборони надається право встановлювати процедури для термінового придбання та розгортання сил і засобів, необхідних для задоволення нагальних оперативних потреб. Такі процедури можуть бути застосовані до сил і засобів, які, з урахуванням певних винятків, Міністр вважає за доцільне для названих цілей на період часу від 2-х до 24-х місяців; не потребують значних зусиль на розробку; базуються на перевірених та доступних технологіях та можуть бути належним чином придбані за контрактами з фіксованою ціною, або можуть бути розроблені/ придбані шляхом швидкого придбання, тобто в польових умовах, на місці або шляхом придбання прототипу⁸⁸.

Згідно з § 3847 директор Агентства з аудиту оборонних контрактів готує щорічний звіт про діяльність Агентства протягом попереднього фінансового року, який має містити опис значних проблем, зловживань і недоліків, які виникли під час проведення аудитів підрядників, а також дані щодо проведених

⁸⁵ Title 50-WAR AND NATIONAL DEFENSE. USC. URL: <https://uscode.house.gov/view.xhtml?req=granuleid:USC-prelim-title50-front&num=0&edition=prelim>

⁸⁶ REPORT OF THE SPECIAL COMMITTEE ON THE TERMINATION OF THE NATIONAL EMERGENCY UNITED STATES SENATE. URL: <https://ia802207.us.archive.org/24/items/senate-report-93-549/senate-report-93-549.pdf>

⁸⁷ 50 U.S.C. § 1431 - U.S. Code. URL: <https://codes.findlaw.com/us/title-50-war-and-national-defense/50-usc-sect-1431.html>

⁸⁸ H.R. 2670: National Defense Authorization Act for Fiscal Year 2024. URL: <https://www.govtrack.us/congress/bills/118/hr2670/text>

аудитів. Не пізніше 30 березня кожного року такий звіт подається комітетам Конгресу, а через 60 днів оприлюднюється на загальнодоступному вебсайті Агентства. Відповідно до частини 7 Титулу 31 Кодексу незалежний державний аудит також здійснюється Рахунковою палатою⁸⁹. Одним із основних способів парламентського контролю також є слухання. Комітет Палати представників з нагляду та урядової реформи та Комітет Сенату з питань внутрішньої безпеки та урядових справ займаються наглядом та реформуванням діяльності уряду. Кожен комітет здійснює нагляд у своїй політичній сфері (повноваження випливають із статті 1 Конституції США).

Детальніші умови здійснення оборонних закупівель містяться у Положенні про оборонні федеральні закупівлі⁹⁰.

Турецька Республіка. Туреччина в 2016 році відокремила військові закупівлі від операційних потужностей, що стало каталізатором революційних змін у її оборонній промисловості. Нині Туреччина має вагомі експортні оборонно-промислові можливості.

В Туреччині відносини у сфері закупівель врегульовано Законом про державні закупівлі (№ 4734)⁹¹. Разом із тим, статтею 3(б) Закону (зміни 2019 року⁹²) встановлено винятки, які по суті стосуються оборонних закупівель, тобто дія цього Закону не поширюється на: закупівлі товарів, послуг і робіт, які, за рішенням відповідного міністерства, пов'язані з обороною, безпекою чи розвідкою, або повинні розглядатися як конфіденційні; і закупівлі, що вимагають спеціальних заходів безпеки під час виконання контракту відповідно до законодавства, або ті, що стосуються випадків, коли необхідно захистити національні інтереси безпеки держави.

Для урегулювання питань здійснення оборонних закупівель урядом прийнято Процедури та принципи щодо закупівель товарів і послуг, які здійснюються Міністерством національної оборони в рамках пункту (n) статті 3 Закону про державні закупівлі № 4734⁹³. Оборонні закупівлі здійснюються без попереднього оголошення тендеру, за процедурою переговорів і процедурою прямих закупівель (стаття 6), за рішенням Міністерства оборони щодо відповідних потреб.

Закон про контроль над приватними промисловими підприємствами, які виробляють військову зброю, обладнання, транспортні засоби, боєприпаси та вибухові речовини (Закон № 5201)⁹⁴ і Закон про безпеку оборонної промисловості (Закон № 5202)⁹⁵ є основними документами, що регулюють

⁸⁹ The Government Accountability Office (GAO). URL: <https://www.gao.gov/about>

⁹⁰ Defense Federal Acquisition Regulation Supplement. URL: <https://www.acquisition.gov/dfars>

⁹¹ Kamu İhale Kanunu. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=4734&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

⁹² 17/9/2019 TARİHLİ VE 1548 SAYILI CUMHURBAŞKANI KARARININ EKİ KARAR. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/20.5.1548.pdf>

⁹³ Milli Savunma Bakanlığı Tarafından 4734 Sayılı Kamu İhale Kanununun 3 üncü Maddesinin (n) Bendi Kapsamında Yapılacak Mal ve Hizmet Alımlarına İlişkin Usul ve Esaslar. URL: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/cumhurbaskani-kararlari/milli-savunma-bakanligi-tarafindan-4734-sayili-kamu-ihale-kanununun-3-uncu-maddesinin-n-bendi-5>

⁹⁴ Harp Araç ve Gereçleri ile Silâh, Mühimmat ve Patlayıcı Madde Üreten Sanayi Kuruluşlarının Denetimi Hakkında Kanun. URL: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/harp-arac-ve-gerecleri-ile-silah-muhimmat-ve-patlayici-madde-ureten-sanayi-kuruluslarinin-denetimi>

⁹⁵ SAVUNMA SANAYİ GÜVENLİĞİ KANUNU. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.5202.pdf>

оборонну промисловість Туреччини. Вони становлять правову базу для секретних військових угод, закупівель, виробництва, досліджень і розробок, тощо та дозволяють здійснювати діяльність, пов'язану з оборонною промисловістю.

Туреччина дотримується як правил, заснованих на договорах, як-от закупівлі через Агентство НАТО з підтримки та закупівель, Програму іноземних військових продажів (США) та Федеральне управління обладнання, інформаційних технологій і служби Бундесверу Підтримка (Німеччина), так і користується правом щодо винятків із проведення оборонних закупівель, зумовленим необхідністю захисту національної безпеки.

Ключовими державними установами, відповідальними за оборонні закупівлі в Туреччині, є: Міністерство оборони (MSB) – головне агентство з питань оборонної політики та закупівель (Директорат оборонної промисловості Туреччини, що дозволяє визначати і контролювати державну політику у сфері ОПК); Підсекретаріат з питань оборонної промисловості (SSM) – відповідає за управління закупівлями оборонного потенціалу; Управління закупівель збройних сил (HSKFO) – відповідає за технічну оцінку оборонних закупівель.

Закон Туреччини про воєнний стан (№ 1402)⁹⁶ був скасований, проте чинним є Закон про надзвичайний стан (№ 2935)⁹⁷. Згідно зі статтею 119 Конституції Турецької Республіки⁹⁸ Президент має право оголосити надзвичайний стан, зокрема й при обставинах правового режиму воєнного стану, мобілізації, воєнних дій тощо. Окрім того, чинним є Декрет-закон про прийняття деяких положень щодо національної оборони в рамках надзвичайного стану (КНК/681)⁹⁹, проте особливості щодо оборонних закупівель в ньому не визначені. Також прийнято Регламент, який визначає регулювання витрат на лиха і надзвичайні ситуації¹⁰⁰.

В цілому усі питання, пов'язані з потребами Збройних сил, необхідністю оборонних закупівель, повинні вирішуватися Міністерством оборони.

Парламентський контроль за державними закупівлями здійснюється Рахунковою палатою Туреччини. Відповідно до статті 160 Конституції Туреччини¹⁰¹ Рахункова палата від імені Великих Національних Зборів Туреччини відповідає за аудит усіх доходів, витрат і активів органів державної влади та установ соціального забезпечення в межах бюджету центрального уряду. Відповідні повноваження визначені і в Законі про Рахункову палату¹⁰². Рахункова палата здійснює аудит фінансової діяльності, рішень та транзакцій

⁹⁶ BİRİNCİ BÖLÜM. URL: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/sikyonetim-kanunu-1402>

⁹⁷ OLAĞANÜSTÜ HAL KANUNU. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2935.pdf>

⁹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. URL: <https://www.lexpera.com.tr/mevzuat/kanunlar/turkiye-cumhuriyeti-anayasasi-2709>

⁹⁹ Olağanüstü Hal Kapsamında Milli Savunma ile İlgili Bazı Düzenlemeler Yapılması Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (KHK/681). URL: <https://teftis.ktb.gov.tr/TR-263641/olaganustu-hal-kapsaminda-milli-savunma-ile-ilgili-bazi-duzenlemeler-yapilmasi-hakkinda-kanun-hukmunde-kararname-khk681.html>

¹⁰⁰ AFET VE ACİL DURUM HARCAMALARI YÖNETMELİĞİ. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=14776&MevzuatTur=7&MevzuatTertip=5>

¹⁰¹ Türkiye Cumhuriyeti Anayasası. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=2709&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

¹⁰² Sayıştay Kanunu. URL: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6085&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

органів державної влади в рамках підзвітності і звітує про результати перевірки перед парламентом, а також здійснює перевірку відповідності рахунків і транзакцій щодо доходів, витрат і майна законам та іншим нормативно-правовим актам (стаття 5 Закону про Рахункову палату). Голова Рахункової палати інформує Бюджетний комітет та інші парламентські комітети, у разі необхідності, щонайменше двічі на рік про діяльність Рахункової палати (стаття 21 Закону про Рахункову палату).

Французька Республіка. У Франції питання укладення державних контрактів у сфері оборонних закупівель врегульовано Кодексом про державні закупівлі¹⁰³.

Діяльність державних і напівдержавних підприємств, що здійснюють виготовлення озброєння, контролюється Комітетом з питань національної оборони та збройних сил і Комітетом з питань фінансів, економіки та бюджетного контролю Національних зборів (нижня палата парламенту Франції). Комітет з питань оборони надає висновок щодо бюджетних рахунків (спеціальних рахунків Казначейства), на яких обліковуються державні витрати у сфері озброєння. Такий висновок розглядається в рамках дебатів щодо Закону про державний бюджет¹⁰⁴.

Починаючи з 2003 року діють спеціальні процедури контролю за виконанням оборонного бюджету, розроблені Комітетами¹⁰⁵ у відповідності до статті 145 Регламенту Національних зборів¹⁰⁶, що передбачає обов'язок постійних комітетів надавати Національним зборам інформацію, яка дозволяє контролювати політику уряду. Деякі члени Комітету з питань оборони можуть бути залучені до контрольної діяльності у роботі Комітету з контролю за собівартістю військового обладнання¹⁰⁷, створеного Міністром оборони¹⁰⁸.

Відповідно до статті R2122-1 Кодексу про державні закупівлі замовник може укласти договір без попереднього оголошення і проведення тендеру у разі крайньої необхідності, спричиненої зовнішніми обставинами, які неможливо було передбачити. Крайня необхідність може бути наслідком стихійного лиха, введення воєнного стану або пандемії¹⁰⁹.

Чеська Республіка (далі – Чехія). Основним актом законодавства у сфері оборонних закупівель є Закон Чехії «Про публічні закупівлі»¹¹⁰. Особливості здійснення державних закупівель для потреб оборони та безпеки регламентовано статтями 187–209. Зокрема стаття 187 деталізує, що публічний договір у сфері оборони чи безпеки – це публічний договір, укладений замовником і предметом

¹⁰³ Code de la commande publique. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000037701019/

¹⁰⁴ FRANCE. Assemblée nationale. URL: http://archive.ipu.org/parline-f/reports/CtrlParlementaire/1113_F.htm#execdeppub

¹⁰⁵ Rapport d'information. URL: <https://www.assemblee-nationale.fr/14/rap-info/i2249.asp>

¹⁰⁶ Règlement de l'Assemblée nationale. URL: https://www.assemblee-nationale.fr/dyn/15/divers/texte_reference/02_reglement_assemblee_nationale

¹⁰⁷ À quoi sert la Commission de la Défense nationale de l'Assemblée ? URL: <https://www.defnat.com/e-RDN/vue-article.php?carticle=1729&cidrevue=356>

¹⁰⁸ Décret n°66-221 du 14 avril 1966 portant création du comité des prix de revient des fabrications d'armement. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/JORFTEXT000000887412/2024-04-11/>

¹⁰⁹ L'urgence dans les marchés publics : comprendre les contours législatifs. URL: <https://ordiges.fr/lurgence-dans-les-marches-publics-comprendre-les-contours-legislatifs/>

¹¹⁰ Zákon o zadávání veřejných zakázek ze 19.04.2016. № 134/2016. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2016-134>

якого є: постачання військової техніки, її комплектуючих, запасних частин, матеріалів військового призначення, компонентів, запасних частин; будівельні роботи, поставки або послуги, військового призначення; специфічні проектно будівельні роботи або спеціальні послуги.

Відповідно до Закону «Про забезпечення оборони Чеської Республіки»¹¹¹ Міністерство оборони відповідає за процес державного оборонного планування та координує його підготовку; веде повний облік матеріальних засобів, призначених для забезпечення воєнної безпеки згідно із обліками територіальних військових адміністрацій; планує заходи щодо забезпечення оборони держави в обсязі, визначеному урядом країни та спрямовує підготовку громадян для захисту держави; формує та визначає обсяги й потреби державних оборонних закупівель тощо.

Поняття оборонних закупівель визначено Стратегією озброєння та підтримки розвитку оборонної промисловості Чехії до 2030 року¹¹² як комплекс заходів з метою забезпечення належного постачання військової техніки, обладнання та устаткування для виконання функцій збройних сил та оборонної промисловості й забезпечення завдань, пов'язаних із обороною держави. Кінцевою метою успішних оборонних закупівель є досягнення стану, коли загроза скорочення можливостей Збройних сил Чехії через нестачу військової техніки, озброєння, ресурсних запасів та сировини для потреб оборонної промисловості буде усунена до найнижчого можливого рівня.

Відповідно до положень Стратегії (Розділ 3.2) успішне розгортання збройних сил (в умовах мирного та воєнного часу) залежить від оперативного придбання сумісної військової техніки на високому технологічному рівні та здатності доповнити збройні сили Чехії військовою технікою в період погіршення стану безпечного середовища. Озброєння збройних сил відбувається в мирний час, у стані загрози державі (особливий режим) та у стані війни. Після оголошення стану загрози державі та стану війни, оборонні закупівлі, озброєння та придбання військового майна відбувається відповідно до встановлених правових норм. Міністерство оборони забезпечує необхідний рівень стандартизації та уніфікації військової техніки, озброєння та продукції оборонного призначення.

Задля ефективного, дієвого озброєння Міністерство оборони відповідно до поточних потреб розвиває централізацію оборонних закупівель, зокрема через спеціальні контракти з конкретними (стратегічними) постачальниками у відповідний спосіб для забезпечення необхідних поставок з метою підтримки збройних сил та мобілізаційних поставок військових матеріалів у кризових ситуаціях, а також рамкові угоди як ефективний інструмент для закупівлі певного заздалегідь визначеного спектру активів і послуг (включно з потребами мобілізації).

¹¹¹ Zákon o zajišťování obrany České republiky ze 14.02.1999 № 222/1999. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1999-222#:~:text=Tento%20z%C3%A1kon%20stanovuje%20povinnost%20st%C3%A1tn%C3%ADch,odpov%C4%9Bdnost%20za%20poru%C5%A1en%C3%AD%20t%C4%9Bchto%20povinnost%C3%AD>.

¹¹² Strategie vyzbrojování a podpory rozvoje obranného průmyslu České republiky do roku 2030. URL: https://mocr.army.cz/images/id/40001_50000/46088/III_Strategie_fin_002.pdf

Парламентський контроль за оборонними закупівлями як в умовах мирного часу, так і воєнного стану здійснює Комітет з питань оборони Палати депутатів парламенту Чехії¹¹³, який, будучи основним інституційним інструментом цивільного контролю над збройними силами, здійснює контроль діяльності Міністерства оборони, формує мандат на направлення збройних сил до закордонних військових операцій та є відповідальним за інші матеріали, пов'язані зі збройними силами, які подаються до парламенту.

В структурі Комітету з питань оборони функціонує підкомітет з питань закупівель Міністерства оборони, торгівлі військовою технікою та інноваціями¹¹⁴, який опікується загальнодержавними питаннями оборони, заслуховує профільного міністра, керівників підприємств оборонної промисловості, оголошує результати перевірок за результатами проведення щорічних державних оборонних закупівель. Прерогативою підкомітету є здійснення державного адміністративного контролю за діяльністю стратегічних підприємств оборонної галузі. На засіданнях підкомітету також розглядаються питання модернізації та придбання з цією метою комплектуючих частин для оновлення озброєння за стандартами НАТО. Окрім стандартних засідань, комітет здійснює виїзні наради з метою відвідування та заслуховування керівництва підприємств оборонної промисловості Чехії; організовує ревізійні перевірки фінансово-господарської діяльності «проблемних» підприємств оборонної галузі з використанням аудиту та оприлюднює результати таких перевірок.

Відповідно до статті 23 Закону «Про військову розвідку»¹¹⁵ нижньою палатою парламенту (Палатою депутатів), а саме спеціально створеною Постійною комісією з контролю за військовою обороною та розвідкою¹¹⁶ контролюються питання бюджетного фінансування військової розвідки та здійснення оборонних закупівель, призначених для потреб військової розвідки Чехії.

Основою для формування обсягів оборонних закупівель є стратегічний проект Збройних сил, який визначає потреби для обороноздатності країни та відповідає стратегічним, концептуальним і плановим документам, затвердженим урядом (стаття 5 закону «Про фінансування оборони»¹¹⁷).

Обсяг видатків на реалізацію стратегічного проекту армії Чехії відповідає сумам згідно із кошторисними нормами індивідуально визначених витрат, які призначені для цільового фінансування Збройних сил. Також на виконання цього законодавчого акта Міноборони Чехії зобов'язане надавати Уряду країни перелік стратегічних оборонних проектів на наступні 3 роки, що забезпечить

¹¹³Výbor pro obranu Parlamentu České Republiky. URL: <https://www.psp.cz>

¹¹⁴Podvýbor pro zadávání zakázek Ministerstva obrany, obchod s vojenským materiálem a inovace. URL: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=5025>

¹¹⁵Zákon o Vojenském obranném zpravodajství 28.02.1992. № 67/1992. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1992-67>

¹¹⁶Stálá komise pro kontrolu činnosti Vojenského zpravodajství Parlamentu České Republiky. URL: <https://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=7900>

¹¹⁷Zákon o financování obrany České republiky za 31.05.2023 №177/2023. URL: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2023>

стабільність їх фінансування, прозорість, плановий підхід у питаннях формування, виконання та забезпечення виконання оборонних закупівель

Таким чином, у Чехії починаючи з 2023 року вирішено проблему довгострокового планування у сфері оборонних закупівель з метою впровадження системи планування розвитку Збройних сил на теренах Альянсу (так званий процес оборонного планування НАТО).

У *Королівстві Швеція* основною нормативною базою є Закон (2016:1145) про державні закупівлі (LOU)¹¹⁸ (який ґрунтується на директивах ЄС (Директива 2014/24/EU про здійснення державних закупівель в державному секторі, Директива 2014/25/EU про здійснення державних закупівель в комунальній сфері та Директива 2014/23/EU про укладення договорів концесії), а також Закон (2011:1029) про закупівлі в секторі оборони та безпеки (LUFSS)¹¹⁹, який регулює питання проведення оборонних закупівель, зокрема закупівель товарів і послуг для операцій Збройних Сил, товарів і послуг, пов'язаних з обороною, з ІТ, будівельними підрядами та поліграфічними послугами (§ 2 Закону).

Цей Закон не поширюється на суспільні відносини, якщо застосовуються статті 36, 51, 52, 62 Договору про функціонування Європейського Союзу¹²⁰ (EUF-fördraget). Також він не застосовується до закупівель, які здійснюються за спеціальними процедурними правилами: (1) відповідно до міжнародної угоди між державами Європейської економічної зони (ЄЕЗ); (2) відповідно до угоди про розміщення військового контингенту, яка стосується зобов'язань держави; (3) якщо міжнародна організація здійснює закупівлі для власного використання, а не за контрактами, укладеними державою в межах ЄЕЗ відповідно до спеціальних процедурних норм.

У питаннях закупівель, які стосуються виробництва або торгівлі зброєю, боєприпасами та військовим обладнанням, уряд може прийняти рішення в окремих випадках про винятки з положень цього закону, які необхідні з огляду на інтереси безпеки Швеції (§ 9 Закону). Таке рішення може бути прийнято, якщо вартість закупівлі становить максимум 5 000 000 шведських крон. Також ряд винятків встановлено § 10 закону, пов'язаних зокрема із розвідувальною діяльністю, конфіденційною інформацією тощо.

Шведська система державних закупівель є децентралізованою, операції із закупівель здійснюються закупівельними організаціями (замовниками) самостійно. Як сформульовано шведським органом із закупівель, застосування винятків згідно зі статтею 346 Договору повинно застосовуватися розумно. В Швеції обрано чотири домени в категорії «суттєвих інтересів безпеки»: підводна сфера, сфера винищувачів, спеціалізовані аспекти, такі як криптографія, та датчики.

Тендери на оборонні закупівлі оголошуються через електронні засоби зв'язку та/або на офіційному порталі тендерів ЄС Tenders Electronic Daily (TED)

¹¹⁸ Lag (2016:1145) om offentlig upphandling. URL: <https://rkrattsbaser.gov.se/sfst?bet=2016:1145>

¹¹⁹ Lag (2011:1029) om upphandling på försvars- och säkerhetsområdet. URL: <https://www.riksdagen.se/sv/dokument-och-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-20111029-om-upphandling-pa-forsvars-och-sfs-2011-1029/>

¹²⁰ Consolidated version of the Treaty on the Functioning of the European Union. Document 12012E/TXT. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A12012E%2FTXT>

для державних закупівель. Зацікавлені постачальники повинні самі стежити за інформацією щодо потреб Збройних сил Швеції. Попередня реєстрація на закупівлю неможлива. Загальні вимоги до участі у закупівлях оборонного призначення відсутні. У зв'язку з кожною окремою закупівлею висувуються конкретні вимоги.

Питаннями оборонних закупівель займається Агентство матеріально-технічного забезпечення оборони Швеції (Försvarets materielverk, FMV), яке є урядовою агенцією, підпорядкованою Міністерству оборони. FMV публікує всі тендери та запити на інформацію (RFI) через рекламний інструмент Kommers Annon. Окрім публікації через Kommers Annon, тендери також оголошуються в Tenders Electronic Daily (TED), щоб вийти на міжнародний ринок¹²¹.

Відповідно до статті 1.15 Регламенту Ради (ЄС) 2022/1269 від 21 липня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 833/2014 щодо обмежувальних заходів у зв'язку з діями Росії, що дестабілізують ситуацію в Україні, з 11 жовтня 2022 року в Швеції діє заборона на укладання або виконання державних контрактів з юридичними особами і постачальниками з росії.

Регулюючим та наглядовим органом у сфері державних закупівель є Шведське національне агентство з питань державних закупівель, яке підпорядковується Міністерству фінансів Швеції.

Контрольні повноваження Риксдагу визначені фундаментальною передумовою парламентаризму¹²². Контроль за оборонними закупівлями здійснюється Комітетом з питань оборони Риксдагу. Орган з питань конкуренції Швеції (Konkurrensverket) здійснює нагляд за державними закупівлями, в цілому. Комітетом щорічно планується оборонний бюджет і подається звіт про його виконання (Värncraft) з відповідними пропозиціями. Наприклад, пропозиції щодо того, як Швеція повинна звітувати про свої оборонні витрати перед НАТО, і пропозиція щодо витрат на оборону на 2026–2030 роки озвучені у грудні 2022 року¹²³. Члени парламенту вправі задавати письмові питання будь-яким міністрам постійно. Також Омбудсмен з питань юстиції вправі перевіряти звіти урядових відомств. Проте його звіти носять рекомендаційний характер. Аудит річних звітів і аудит ефективності проводяться Державною аудиторською службою.

Висновки.

Під час надзвичайних ситуацій (збройних конфліктів) оборонна промисловість стикається з критичною проблемою швидкого нарощування потужностей доставки та підтримки своєї здатності забезпечувати Збройні сили, зокрема й протягом тривалого періоду. Це означає, що оборонні закупівлі, оборонна промисловість повинні бути адаптованими, здатними працювати як у мирний, так і у воєнний час, а головне – мати можливість швидко перелаштовуватися між цими режимами. У зв'язку з цим розвиваються різні

¹²¹ Från beställning till avtal. URL: <https://www.fmv.se/upphandling/om-upphandling/>

¹²² Kontrollerar regeringen. URL: <https://www.riksdagen.se/sv/sa-fungerar-riksdagen/riksdagens-uppgifter/kontrollerar-regeringen/>

¹²³ The Swedish Defence Commission has submitted a midterm report to the Minister for Defence Pål Jonson. URL: <https://www.government.se/articles/2023/04/the-swedish-defence-commission-has-submitted-a-midterm-report-to-the-minister-for-defence-pal-jonson/>

типи відносин між державою, оборонною промисловістю та приватним бізнесом. При цьому критичним фактором для оборонних ланцюгів поставок у мирний час залишається економічна ефективність, а визначальними атрибутами оборонних ланцюгів поставок під час війни має бути поєднання гнучкості, резервування і ефективності.

Аналіз нормативно-правового регулювання оборонних закупівель, проведений у 15 державах-членах НАТО, свідчить про спільні риси у цій сфері і деякі незначні відмінності. Усі держави активно включилися до процесу оновленого оборонного планування НАТО, розпочатого в 2023 році, за яке відповідальним є Комітет з оборонної політики та планування НАТО (Defence Policy and Planning Committee, DPPC). Планування на основі спроможностей, що є базисом оборонного планування, дає можливість: перейти до концепції розвитку сил оборони за принципом «ефективність на противагу кількості»; здійснити функціональну інтеграцію процесів оборонного і бюджетного планування; реалізувати програмне управління оборонними ресурсами. Процеси планування в державах є схожими. Відмінності існують, перш за все, у змісті та обсязі етапів, а також у відповідних обов'язках на цих етапах.

В усіх державах, що досліджувалися, питання оборонних закупівель врегульовано на законодавчому рівні: у спеціальних (окремих) законах або у загальних законах про державні (публічні) закупівлі чи інших федеральних актах (США) (табл. 1).

Табл. 1

Держави із загальним законодавством щодо публічних закупівель, з виокремленням в ньому оборонних закупівель	Держави із спеціальним законодавством щодо оборонних закупівель
Данія	Бельгія
Естонія	Сполучене Королівство
Італія	Канада
Норвегія	Нідерланди
Польща	Німеччина
Франція	Швеція
Чехія	Туреччина
США	

Специфікою законодавчого забезпечення оборонних закупівель об'єктивно наділені США, у Кодексі законів яких вказано й на укладання контрактів на випадок непередбачених обставин під час бойових операцій і постконфліктних операцій.

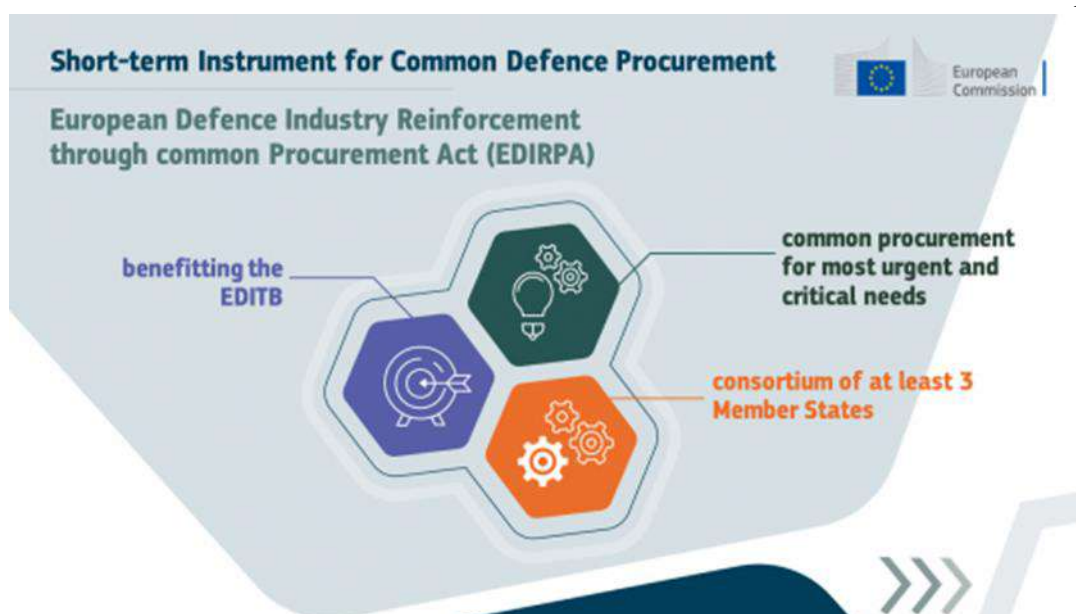
На виконання законодавчих актів у сфері оборонних закупівель деякі держави приймають ряд підзаконних нормативно-правових актів (Норвегія), а більшість із них мають затверджені довгострокові Стратегії, оновлені після 2022 року. У Нідерландах оборонні закупівлі понад 25 млн євро відбуваються за спеціальною Програмою DMP. Задля своєчасного зміцнення оборонних можливостей в Німеччині у липні 2022 року прийнято федеральний Закон про прискорення закупівель для Федеральних Збройних Сил, яким дещо спрощено порядок здійснення оборонних закупівель, зокрема передбачено винятки із

антимонопольного законодавства. Нові рішення і правила у сфері фінансування Збройних Сил почали застосовуватися з 2022 року і у Польщі за Законом про оборону Вітчизни (купівля військової техніки у формі лізингу).

Європейські держави керуються відповідними Директивами ЄС і статтею 346 Договору про функціонування ЄС, яка дозволяє державам-членам ЄС вводити спеціальні винятки з правил закупівель для оборони, з метою захисту інтересів національної безпеки, які, у свою чергу, визначаються кожною країною самостійно, але, зазвичай, стосуються підвищення уваги до винищувачів, підводних човнів, криптографії тощо.

Створено інструмент зміцнення європейської оборонної промисловості через спільні закупівлі (EDIRPA) (мал. 1).

Мал. 1¹²⁴

Разом із тим, у законодавстві зарубіжних країн, здебільшого, відсутні положення щодо особливостей оборонних закупівель під час дії воєнного стану (деякі держави взагалі не оперують у законодавчому обігу терміном «воєнний стан», наприклад Італія). Збройну агресію, воєнний стан, надзвичайний стан, як правило, відносять до категорії «криза, кризова ситуація» (Британія, Естонія, Італія, Нідерланди, Польща, Чехія), регламентуючи деякі спрощення у здійсненні оборонних закупівель, пов'язані, зазвичай, із скороченням переговорної процедури, проведенням тендерів та безпекою постачання.

При цьому повноваження щодо швидкого реагування на кризові загрози, зокрема й стосовно особливостей оборонних закупівель, надаються уряду (за пропозиціями Міністерства оборони) і Президенту (США). На відміну від інших держав, чіткі повноваження Уряду щодо формування потреб оборонних закупівель передбачені в Законі Естонії «Про національну оборону держави у воєнний час», а розширені права замовника у кризових ситуаціях – в Законі Польщі «Про державні закупівлі».

¹²⁴ European Commission proposes €500 million instrument for common defence procurement – EDIRPA. URL: https://defence-industry-space.ec.europa.eu/european-commission-proposes-eu500-million-instrument-common-defence-procurement-edirpa-2022-07-19_en

Відповідальним за оборонні закупівлі є Міністерство оборони, при якому, як правило, створені спеціальні структури: відомства, агентства тощо. Окрім оборонних відомств закупівлями для сектору оборони займаються інші структури в Естонії, Італії, Канаді, Норвегії.

Вирішальний вплив на оборонний, військовий бюджет має парламент. Відбувається інтеграція оборонного і бюджетного планування (короткострокові–довгострокові програми, проекти) і заслуховуються звіти про його виконання. У багатьох державах існує процедура затвердження парламентом оборонних закупівель на певну суму. Наприклад, в США визначені комітети погоджують закупівлі на суму понад 150 млн дол. США, в Німеччині – понад 25 млн євро, Нідерландах – понад 5 млн євро; у Бельгії створений Спеціальний комітет з оборонних закупівель, консультації якого є обов'язковими для проектів з орієнтовною вартістю мінімум 2,2 млн євро; в структурі Комітету з питань оборони Чеського парламенту функціонує підкомітет з питань закупівель Міністерства оборони, торгівлі військовою технікою та інноваціями. Важливість Комітету з питань оборони Бундестагу підтверджено тим, що його створення передбачено Конституцією ФРН.

Для укладення контракту, як правило, потрібен парламентський консенсус. У Канаді, Чехії, Франції, Німеччині та Нідерландах парламентські комітети також визначають потребу в новому військовому оснащенні. В Чехії, Нідерландах і Норвегії комітети порівнюють пропозиції й обирають виробника. В Чехії та Нідерландах парламенти беруть участь в оцінюванні компенсаційних і офсетних угод. В Італії ж навпаки – оборонні закупівлі не потребують схвалення парламентом, проте комітет з оборони висловлює думку щодо таких контрактів, яка офіційно не є обов'язковою, але враховується урядом.

Табл. 2

Контроль над оборонними закупівлями з боку парламентських комітетів¹²⁵

Напрями діяльності	B	CAN	CZ	DK	F	D	I	NL	N	PL	ES	TR	UK	USA
Міністр оборони зобов'язаний надавати Комітету докладну інформацію про закупівельні рішення	-	-	-	-	-	+	-	+	+	+	-	-	+	-
Комітет ухвалює рішення щодо контрактів на суму понад млн євро	-	-	-	-	-	25	-	0,05	+	28	-	-	-	+
Комітет бере участь у порівнянні та виборі	-	-	+	-	-	+	-	+	+	-	-	-	-	-

¹²⁵ На підставі даних дослідження «Парламент і оборонні закупівлі» (URL: https://www.dcaf.ch/sites/default/files/publications/documents/Parliamentary-Dimension-of-Defence-Procurement_UKR.pdf), узгоджених з проведеним Дослідницькою службою дослідженням.

постачальника і товару														
Комітет бере участь у визначенні потреби в новому обладнанні	-	+	+	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	-
Комітет бере участь в оцінюванні пропозицій на компенсаційні й офсетні угоди	-	-	+	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	-

Наглядовим органом (у контексті витрачання коштів) є Міністерство фінансів (Рахункова палата, аудиторські служби), а з боку парламенту – комітети (комісії) з питань оборони, бюджетування. Можуть створюватися слідчі комісії з розслідування зловживань при оборонних закупівлях. При оголошенні надзвичайного стану в Канаді (що може включати і воєнний стан) для здійснення парламентського контролю може бути створений Спеціальний комітет для вирішення усіх питань, пов'язаних з таким станом.

У деяких державах функціонує інститут омбудсмена (з питань Збройних сил Бундестагу; з питань оборони – Норвегія; з питань юстиції – Швеція), який теж перевіряє оборонні закупівлі, але його висновки, зазвичай, мають рекомендаційний характер.

Підсумовуючи, слід відзначити, що у питаннях оборонних закупівель законодавці більшості держав задля оперативного реагування на надзвичайні ситуації допускають певні процедурні послаблення: скорочення термінів деяких етапів закупівель; менш суворі вимоги до вибору постачальника; дозвіл використовувати прямі закупівлі. У світі складається тенденція до: цифровізації та зменшення бюрократичних процедур при здійсненні оборонних закупівель; усвідомлення розробки і впровадження чітких критеріїв, за наявності яких, в умовах воєнного стану, з оборонними постачальниками можуть укладатися прямі контракти (спрощення процедури); формування підґрунтя до конструктивного діалогу постачальників і замовників.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

**Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.*

При підготовці матеріалів було використано інформацію із бази ECPRD. Відповідні матеріали не призначені для використання у власних наукових дослідженнях.